

Tillaga til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda fyrir árin 2021-2024

Í framkvæmdaáætlun um málefni innflytjenda eru kynntar aðgerðir sem endurspeglar meginmarkmið laga um málefni innflytjenda nr. 116/2012 um að stuðla að samfélagi þar sem allir geta verið virkir þátttakendur óháð þjóðerni og uppruna. Í 7. gr. laganna er kveðið á um að leggja skuli fram tillögu til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda til fjögurra ára í senn að fenginni umsögn annarra ráðuneyta, stofnana, Fjölmenningsseturs og innflytjendaráðs. Í því skyni verði lögð áhersla á fimm stoðir, þ.e. samfélagið, fjölskyldan, menntun, vinnumarkaður og flóttafólk.

A. Samfélagið

Í samfélagsstoð er dregin fram áherslan á að stuðla að samfélagi þar sem allir geta verið virkir þátttakendur óháð þjóðerni og uppruna. Fagleg, vönduð og upplýsandi umfjöllun um innflytjendur og þátttöku þeirra í samfélaginu er þar höfð að leiðarljósi. Sjónarmið fjölmenningsar þurfa að endurspeglast í stefnumótun, stjórnsýslu og þjónustu hins opinbera með áherslu á jafnrétti fyrir alla íbúa landsins. Mikilvægt er að huga áfram að því að tryggja innflytjendum gott aðgengi að opinberum þjónustustofnunum, bæði á vettvangi ríkis og sveitarfélaga og taka tillit til ólíkra þjónustuþarfa innflytjenda svo þekking þeirra og reynsla fái að njóta sín í samfélaginu.

Lögð verði áhersla á eftirfarandi þætti fyrir þróun samfélagsins:

- 1) Stefnumótun.
- 2) Aðgang innflytjenda að þjónustu ríkis og sveitarfélaga.
- 3) Fræðslu til starfsfólks og þekkingarmiðlun.

A.1. Mótun stefnu í málefnum innflytjenda, flóttafólks og fjölmenningsar

Markmið: Að móta langtímastefnu í málefnum innflytjenda, flóttafólks og fjölmenningsar með það að markmiði auka gagnkvæman skilning og þátttöku á öllum sviðum samfélagsins, óháð uppruna og þjóðerni, í samræmi við þingsályktun nr.43/150. Sérstök áhersla verði lögð á félagsleg réttindi, heilbrigðisþjónustu, menntun og atvinnuþátttöku þannig að á Íslandi verði fjölmenningsarsamfélag þar sem grundvallarstefin eru jafnrétti, réttlæti og virðing fyrir einstaklingnum.

Framkvæmd/lýsing: Settur verði á fót starfshópur sem falið verði að taka saman grænbók sem hluta af stefnumótunarferli stjórnvalda. Í grænbókinni verða teknar saman upplýsingar um málefni innflytjenda og útlendinga á Íslandi, stöðu, tölfræði, samanburð við önnur lönd og umfjöllun um ólíkar leiðir eða áherslur til að mæta þeim áskorunum sem við blasa. Við gerð grænbókarinnar er framkvæmdaáætlun, samstarfsaðilum og hagsmunaaðilum boðið að taka þátt, og leggja fram sjónarmið um áherslur, mögulegar lausnir eða leiðir að árangri. Grænbókin birtist í opnu samráðsferli í samráðsgátt. Að loknu samráði um grænbók er mótuð hvítbók þar sem fjallað er um niðurstöður samráðs, framtíðarsýn fyrir málaflokkinn, markmið og aðgerðir sem stjórnvöld áforma að kynna í nýrri stefnu.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Fulltrúar allra ráðuneyta, hagsmuna- og þjónustuaðilar, hagsmunafélög innflytjenda, fulltrúar sveitarfélaga, aðilar vinnumarkaðarins, frjáls félagsamtök.

Hagaðilar/markhópur: Samfélagið.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 12 m.kr.

Niðurstaða: Hvítbók – drög að stefnu.

A.2. Ráðgjafarstofa fyrir innflytjendur

Markmið: Þjóða upp á aðgengilega ráðgjöf, leiðbeiningar og upplýsingar fyrir innflytjendur á einum stað um nauðsynlega þjónustu, réttindi þeirra, skyldur og upplýsingamiðlun um hvert skal leita til þess að fá úrlausn mála. Ráðgjafarstofan þjóni sem fyrsti viðkomustaður einstaklinga í leit að upplýsingum og ráðgjöf.

Framkvæmd/lýsing: Sú reynsla og þekking sem skapast vegna reynsluverkefnis um ráðgjafarstofu fyrir innflytjendur sem tímabundið þjónustuúræði vegna Covid-19 verði nýtt til þess að taka ákvörðun um framtíðarfyrirkomulag þjónustunnar með tilliti til staðsetningar og rafrænna lausna. Byggt á niðurstöðum úttektar og mati á reynsluverkefninu verði ráðgjafarastofa fyrir innflytjendur varanleg þjónusta sem standi innflytjendum til boða sem fyrsti viðkomustaður í leit að upplýsingum og ráðgjöf.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Innflytjendaráð, Fjölmenningarsetur, opinberar stofnanir, Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélögin, félagasamtök og aðilar vinnumarkaðarins.

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur.

Tímabil: 2021

Kostnaður: Kostnaðarmat verði unnið í framhaldinu.

Niðurstaða: Aðgengileg þjónusta og ráðgjöf fyrir innflytjendur á einum stað.

A. 3. Gagnaöflun og þekkingarmiðlun

Markmið: Að þróaður verði vettvangur þar sem unnt er að miðla rannsóknum, þekkingu og tölfræðilegum upplýsingum með gagnvirkum og myndrænum hætti er varða málefni innflytjenda og flóttafólks í íslensku samfélagi.

Framkvæmd/lýsing: 1) Skapa vettvang þar sem unnt er að miðla rannsóknum, þekkingu og tölfræðilegum upplýsingum með gagnvirkum og myndrænum hætti. 2) Áfram verði mæld viðhorf samfélagsins til innflytjenda á gildistíma framkvæmdaáætlunarinnar og greindar breytingar milli mælinga. 3) Könnun á viðhorfum innflytjenda á Íslandi verði framkvæmd með tilliti til atvinnu, menntunar og aðgengis að upplýsingum og þjónustu ríkis og sveitarfélaga, þátttaka barna og ungmenna í félagsstarfi og tungumálakunnátta.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjölmenningarsetur, sérfræðingar á sviði félagsvísindarannsókna, Hagstofa Íslands, Háskólasamfélagið, sveitarfélög, Vinnumálastofnun.

Hagaðilar/markhópur: Samfélagið.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstaða: Aukin þekkingarmiðlun og reglubundnar viðhorfsmælingar.

A.4. Fræðsla til starfsfólks ríkis og sveitarfélaga

Markmið: Að efla þekkingu starfsfólks ríkis og sveitarfélaga á menningarnæmi og -færni.

Framkvæmd/lýsing: 1) Innleiða fræðslu sem þróuð hefur verið á vegum Fjölmenningarseturs „Fjölbreytni auðgar. Samtal um góða þjónustu í samfélagi margbreytileikans“. 2) Fjölmenningarsetur standi fyrir reglulegum fræðsluerindum í samstarfi við fagaðila og markvissri upplýsingamiðlun til sveitarfélaga, stofnana og annarra aðila sem koma að þjónustu við innflytjendur.

Ábyrgð: Fjölmenningarsetur.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, þjónustustofnanir og fjölmenningarfulltrúar sveitarfélaga.

Hagaðilar/markhópur: Framlínustarfsfólk þjónustustofnana og sveitarfélaga.

Tímabil: 2020-2023

Kostnaður: 4 m.kr.

Niðurstaða: Fjöldi fræðsluerinda sem haldin eru. Fjöldi þátttakenda.

A.5. Fjölmenningarstefnur og móttökuáætlanir sveitarfélaga

Markmið: Að stuðla að því að fjölmenningsjónarmið og hagsmunir innflytjenda séu samþættir í stefnumótun og þjónustu sveitarfélaga.

Framkvæmd/lýsing: Opinber þjónusta og stefnumótun þarf að taka tillit til ólíkra þarfa mismunandi hópa í samfélaginu með jafnréttissjónarmið að leiðarljósi. 1) Fjölmenningarsetur veiti

sveitarfélögum og stofnunum stuðning um gerð móttökuáætlana og fjölmenningsstefna. Þau sveitarfélög sem þegar hafa innleitt fjölmenningsstefnur verði leiðandi sveitarfélög í málefnum fjölmennings og veiti öðrum sveitarfélögum ráðgjöf og hvatningu til þess að innleiða fjölmenningsstefnur og ráða fjölmenningsfulltrúa sé þess óskað. 2) Komið verði á samstarfi Fjölmenningsseturs og Jafnréttisstofu um stuðning við sveitarfélög sem hyggjast sameina/samþætta fjölmenningsstefnur og jafnréttisáætlanir skv. lögum um stjórnslu jafnréttismála.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjölmenningssetur, Jafnréttisstofa, Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, innflytjendur og hagsmunaaðilar.

Hagaðilar/markhópur: Sveitarfélög.

Tímabil: 2021-2023

Kostnaður: 8 m.kr.

Niðurstæða: 1) Fjöldi sveitarfélaga sem hafa innleitt fjölmenningsstefnur og sett sér markmið og áætlanir til þess að koma í veg fyrir mismunun. 2) Aukið samstarf Fjölmenningsseturs og Jafnréttisstofu um stuðning við sveitarfélög.

A.6. Fræðsla og upplýsingar um íslenskt samfélag verði aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi

Markmið: Samfélagsfræðsluefni sem þróað hefur verið verði gert aðgengilegt á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi.

Framkvæmd/lýsing: Upplýsingar og fræðsla um íslenskt samfélag, sögu þess og menningu, hefðir, venjur og almennar upplýsingar um réttindi og skyldur verði aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi. Upplýsingarnar verði aðgengilegar á opnu vefsvæði og þeim miðlað bæði í rituðum texta og í formi kynningarmyndbanda.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Vinnumálastofnun, Fjölmenningssetur, Símenntunarmiðstöðvar

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur og flóttafólk.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstæða: Þýtt efni aðgengilegt á vef. Mælingar á notkun.

A.7. Samfélagstúlkun

Markmið: Að einstaklingar sem ekki tala íslensku eigi kost á faglegri túlkun af og á eigið tungumál í samskiptum þeirra við stjórnvöld og þjónustuaðila.

Framkvæmd/lýsing: Gæta þarf að því að gæði túlkunar séu fullnægjandi og að samfélagstúlkur búi yfir góðri þekkingu og hæfni til þess að miðla milli aðila sem ekki tala sama tungumál. Setja þarf fram viðmið um gæði og mat á túlkaþjónustu. Skýra þarf þá óljósu framkvæmd og mismunandi skilning stjórnvalda á því hvenær einstaklingar sem ekki tala íslensku eiga rétt á túlkun og hver ber ábyrgð sbr. álit Umboðsmanns Alþingis í tilefni af frumkvæðisathugun á stöðu einstaklinga sem ekki eru mældir á íslensku í samskiptum þeirra við stjórnvöld (Mál nr. 9938/2018).

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Túlkaþjónustur, túlkar, Fjölmenningssetur, Ríkiskaup, mennta- og menningarmálaráðuneytið og dómsmálaráðuneytið.

Hagaðilar/markhópur: Notendur túlkaþjónustu.

Tímabil: 2020-2023

Kostnaður: Innan ramma.

Niðurstæða: Viðmið um gæði og mat á túlkaþjónustu. Skýrari framkvæmd og sameiginlegur skilningur á því hvenær einstaklingar sem ekki tala íslensku eiga rétt á túlkun í samskiptum þeirra við stjórnvöld og þjónustuaðila.

B. Fjölskyldan

Í fjölskyldustöð eru dregnar fram þær aðgerðir sem snúa að málefnum fjölskyldna og barna, félagslegs öryggis og velferðar. Ríki og sveitarfélög hafa margvíslegum skyldum að gegna til að stuðla að velferð allra íbúa landsins. Auknum fjölbreytileika og breyttri samfélagsgerð hvað varðar m.a. menningu, þjóðerni og tungumál í íslensku samfélagi fylgja áskoranir á mögum sviðum sem fela jafnframt í sér tækifæri sem nýta þarf til þess stuðla að samfélagi þar sem allir geta verið virkir þátttakendur óháð uppruna. Í þessu sambandi verði einkum lögð áhersla á stuðning við þá hópa innflytjenda sem standa höllum fæti og skortir stuðningsnet hér á landi.

Lögð verði áhersla á eftirfarandi þætti fyrir þróun samfélagsins:

- 1) Þátttöku innflytjenda á öllum sviðum samfélagsins.
- 2) Húsnæðismál.
- 3) Félagslegt öryggi og velferð.

B.1. Þátttaka barna og ungmenna í íþrótt- og æskulýðsstarfi

Markmið: Að auka þátttöku barna og ungmenna af erlendum uppruna í skipulögðu íþrótt- og æskulýðsstarfi sem og öðru tólmundastarfi og draga úr brotthvarfi þeirra úr slíku starfi.

Framkvæmd/lýsing: 1) Kynningarefni fyrir börn og foreldra verði gert aðgengilegra á algengustu tungumálum innflytjenda um íþrótt- og æskulýðsstarf og frístundastyrki. 2) Rýnd verði verkefni sem reynst hafa vel bæði hér á landi og í nágrannalöndum til þess að efla og auka þátttöku barna og ungmenna af erlendum uppruna í íþrótt- og tólmundastarfi.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið og mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, ÍSÍ, samtök innflytjenda, UMFÍ, Samfés og Æskulýðsvettvangurinn.

Hagaðilar/markhópur: Börn og ungmenni af erlendum uppruna.

Tímabil: 2020-2023

Kostnaður: 3 m.kr.

Niðurstaða: Aukin þátttaka barna af erlendum uppruna í skipulögðu íþrótt- og tólmundastarfi.

B.2. Ungmenni af erlendum uppruna sem eru hvorki í vinnu né í námi (NEET)

Markmið: Að draga úr fjölda ungmenna af erlendum uppruna sem eru hvorki í skóla né í námi.

Framkvæmd/lýsing: Vísendingar eru um að hlutfall ungmenna af erlendum uppruna á aldrinum 16-19 ára, sem ekki eru í námi eða vinnu, sé mun hærra en meðal innlendra. 1) Greina þarf nánar stöðu þessa hóps. 2) Grípa til aðgerða byggðum á niðurstöðum rannsóknar til þess að efla þátttöku í námi og/eða starfi.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Mennta- og menningarmálaráðuneytið, Hagstofa Íslands, Vinnumálastofnun, innflytjendaráð, sveitarfélög, skólar og námsráðgjafar, UMFÍ.

Hagaðilar/markhópur: Ungmenni af erlendum uppruna.

Tímabil: 2022

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstaða: Tillögur um aðgerðir til þess að auka virkni 16-19 ára ungmenna af erlendum uppruna í námi og/eða starfi.

B.3. Fötluð börn af erlendum uppruna og stuðningur við aðstandendur þeirra

Markmið: Efla stuðning við fötluð börn af erlendum uppruna og aðstandendur þeirra.

Aðgengilegt fræðsluefni fyrir þjónustuveitendur og aðstandendur fatlaðra barna af erlendum uppruna.

Framkvæmd/lýsing: 1) Innflytjendafjölskyldum standi til boða aukinn stuðningur og leiðbeiningar í gegnum þjónustukerfin. 2) Fræðsluefni um réttindi fatlaðs fólks samkvæmt íslenskum

lögum og mannréttindasamningum sem Ísland hefur skuldbundið sig til að framfylgja ásamt upplýsingum um þjónustu og stuðning sem þeim stendur til boða sé aðgengilegt á fjölda tungumála.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins, sveitarfélög, stafrænt Ísland (island.is), Fjölmenningssetur, samtök sem vinna að málefnum innflytjenda og fatlaðs fólks.

Hagaðilar/markhópur: Fötluð börn af erlendum uppruna og aðstandendur þeirra.

Tímabil: 2022

Kostnaður: 6 m.kr.

Niðurstæða: Bætt þjónusta við fötluð börn af erlendum uppruna og fjölskyldur þeirra og aðgengilegri upplýsingar um málefni fatlaðs fólks á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi.

B.4. Innflytjendur á húsnæðismarkaði.

Markmið: Að innflytjendur séu vel upplýstir um réttindi sín á húsnæðismarkaði og nýti sér þau úrræði, aðstoð og þjónustu sem í boði er.

Framkvæmd/lýsing: 1) Bæta upplýsingar og kynningar með sérstakri áherslu á lögheimilisskráningu og húsnæðisstuðning ríkis og sveitarfélaga. Tryggja þarf að öll úrræði sem kynnt eru vegna aðgerða á húsnæðismarkaði séu kynnt á fleiri tungumálum en íslensku. 2) Upplýsingar, ráðgjöf og fræðsla um réttindi og skyldur leigjenda og leigusala íbúðarhúsnæðis verði gerðar aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi. 3) Áhersla verði lögð á að rannsóknir og kannanir sem gerðar eru á aðstæðum á íslenskum húsnæðismarkaði nái einnig til innflytjenda og séu greindar eftir fleiri bakgrunnsbreytum til þess að fá skýrari mynd á stöðu innflytjenda á húsnæðismarkaði.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Þjóðskrá Íslands, Húsnæðis- og mannvirkjastofnun, Hagstofa Íslands, samtök sem vinna að málefnum innflytjenda og réttindi neytenda, Fjölmenningssetur, innflytjendaráð.

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur á húsnæðismarkaði.

Tímabil: 2021-2022

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstæða: 1) Bætt upplýsingamiðlun til innflytjenda um húsnæðisstuðning og aðgerðir á húsnæðismarkaði. 2) Aðgengilegar leiðbeiningar og upplýsingar um réttindi og skyldur leigjenda. 3) Niðurstöður rannsókna og kannana gefa upplýsingar um stöðu innflytjenda á húsnæðismarkaði.

B.5. Aldraðir af erlendum uppruna

Markmið: Greining á högum og líðan aldraðra af erlendum uppruna. Draga úr félagslegri einangrun aldraðra af erlendum uppruna.

Framkvæmd/lýsing: 1) Rannsókn á högum og líðan aldraðra af erlendum uppruna. 2) Upplýsingar um réttindi, skyldur og þjónustu til aldraðra á Íslandi verði gerðar aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi. 3) Unnið verði að því, í samvinnu við sveitarfélög, að auka þátttöku eldri borgara af erlendum uppruna í félagsstarfi fyrir fullorðna með það að markmiði að draga úr félagslegri einangrun og einmanaleika meðal aldraðra innflytjenda.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneytið, sérfræðingar á sviði félagsvísindarannsókna, sveitarfélög, félagsamtök sem vinna að málefnum innflytjenda og aldraðra.

Hagaðilar/markhópur: Aldraðir af erlendum uppruna.

Tímabil: 2022-2023

Kostnaður: 8 m.kr.

Niðurstæða: 1) Könnun lögð fyrir á fimm ára fresti – samanburður milli ára. 2) Upplýsingar um málefni aldraðra verði aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi.

B.6. Ofbeldi

Markmið: Að þolendur og gerendur ofbeldis af erlendum uppruna þekki þá þjónustu og úrræði sem í boði eru. Fræðsla til þjónustu- og viðbragðsaðila um málefni innflytjenda, menningarnæmi og fjölmenningu.

Framkvæmd/lýsing: 1)Tryggja að fræðsla og úrræði fyrir þolendur og gerendur ofbeldis um allt land taki mið af þörfum innflytjenda sem ekki tala nægilega vel íslensku eða ensku. 2) Haldin verði námskeið fyrir starfsfólk í framlínu þjónustustofnana og sérfræðinga í nærþjónustu, svo sem félagsráðgjafa, hjúkrunarfræðinga, kennara og lögreglu um flóknar birtingarmyndir ofbeldis. Áhersla verði lögð á norræna samvinnu og að fá til landsins sérfræðinga frá öðrum Norðurlöndum til þess að miðla þekkingu sinni og reynslu.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, Fjölmenningarsetur, Innflytjendaráð, Kvennaathvarfið, MRSÍ, Bjarkarhlíð, Heimilisfriður, Nordens Velfærdscenter (NVC) og norrænir sérfræðingar í málefnum innflytjenda.

Hagaðilar/markhópur: Þolendur og gerendur ofbeldis. Starfsfólk í framlínu þjónustustofnana.

Tímabil: Viðvarandi.

Kostnaður: 2 m.kr.

Niðurstaða: Aukin þekking á úrræðum sem í boði eru. Aukin þekking á birtingarmyndum ofbeldis.

C. Menntun

Íslenskt menntakerfi stendur frammi fyrir áskorunum í kjölfar samfélagsbreytinga undanfarinna ára. Þær sýna fram á mikilvægi þess að styðja betur við börn af erlendum uppruna til að tryggja farsæla skólagöngu þeirra og virkni til þátttöku í samfélaginu og hvernig þróa þarf skólakerfið og aðlaga það fjölbreyttum nemendahópi. Börn og ungmenni með annað móðurmál en íslensku eiga að njóta sömu tækifæra til náms og önnur börn og ungmenni.

Vinna þarf markvisst að því að fleira ungt fólk, með erlendan bakgrunn, ljúki námi úr framhaldsskóla. Áhersla á að vera lögð á stuðning á öllum skólastigum, m.a. með aukinni áherslu á íslenskukennslu sem annað tungumál í stuðning við móðurmál og fjölyngi þeirra barna sem hafa annað móðurmál en íslensku. Snemmbær stuðningur skiptir sérstaklega miklu í þessu samhengi. Gert verði átak í starfsþróun kennara svo kennarar séu betur búnir undir að takast á við kennslu í fjölmenningarlegu samfélagi.

Gæði og framboð íslenskukennslu fyrir fullorðna innflytjendur verði aukið þannig að íslenska nýtist einstaklingum til virkrar þátttöku í samfélaginu. Allar aðgerðir menntastoðar framkvæmda-áætlunarinnar miða með einum eða öðrum hætti að því að nýta menntun og mannauð innflytjenda, þeim sjálfum og samfélaginu öllu til hagsbóta. Innflytjendum verði gert auðveldara að fá menntun sína metna svo að þeir geti stundað atvinnu þar sem þekking þeirra og hæfileikar nýtast sem best.

Lögð verði áhersla á eftirfarandi þætti fyrir þróun samfélagsins:

1. Fjölmenningarlegt lærdómssamfélag.
2. Starfsþróun kennara.
3. Aukin samfella náms.
4. Íslenska sem annað mál.

C.1. Mat á fyrri þekkingu

Markmið: Að allir nemendur með annað móðurmál en íslensku fái mat á fyrri þekkingu, reynslu og námslegri stöðu sinni við upphaf skólagöngu hér á landi.

Framkvæmd/lýsing: Sveitarfélög og aðrir rekstraraðilar skóla sjái til þess að mat á fyrri þekkingu, reynslu og námslegri stöðu barna af erlendum uppruna fari fram við upphaf skólagöngu með

Stöðumati fyrir nýkomna nemendur í leik-, grunn- og framhaldsskólum. Stöðumat verður gert aðgengilegt notendum að kostnaðarlausu. Út frá niðurstöðum vinni skólar einstaklingsáætlanir.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Leik-, grunn- og framhaldsskólar. Menntamálastofnun.

Hagaðilar/markhópur: Nemendur á leik-, grunn- og framhaldsskólastigi og fjölskyldur þeirra.

Tímabil: 2021-2023

Kostnaður: Innan ramma. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Notkun stöðumats hjá sveitarfélögum og skólum 2023.

C.2. Mat á menntun

Markmið: Að fleiri einstaklingar af erlendum uppruna eigi þess kost að fá menntun frá heimalandinu metna svo að þeim bjóðist störf við hæfi.

Framkvæmd/lýsing: Kortleggja aðgengi innflytjenda að mati á fyrri menntun m.t.t. aðgengileika og eftirspurnar.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Menntamálastofnun, ENIC-NARIC, framhalds- og háskólar.

Hagaðilar/markhópur: Fullorðnir innflytjendur sem aflað hafa sér menntunar í heimalandi fyrir komuna til Íslands.

Tímabil: 2021-2023

Kostnaður: Innan ramma. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Yfirlit og tillögur um aðgerðir.

C.3. Stuðningur við móðurmál og virkt fjöltyngi

Markmið: Að fleiri nemendur af erlendum uppruna njóti stuðnings við eigin móðurmál og virkt fjöltyngi í skóla- og frístundastarfi.

*Framkvæmd/lýsing: Efldur verði stuðningur við móðurmálskennslu í skóla- og frístundastarfi, byggt á *Leiðarvísi um stuðning við móðurmál og virkt fjöltyngi í skóla- og frístundastarfi*. Notast verður við fjölbreyttar leiðir til þess að ná til sem flesta nemenda.*

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið og félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Leik-, grunn- og framhaldsskólar, Samband íslenskra sveitarfélaga, Kennarasamband Íslands, Heimili og skóli, samtök innflytjenda, frístundaheimili, Móðurmál – samtök um tvítyngi.

Hagaðilar/markhópur: Nemendur af erlendum uppruna og fjölskyldur þeirra.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 10 m.kr. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Að unnið sé samkvæmt Leiðvísi um stuðning við móðurmál í öllum skólum og frístundaheimilum.

C.4. Íslenskunám fullorðinna innflytjenda

Markmið: Að íslenskunám fyrir útlendinga sé hæfnimiðað.

Framkvæmd/lýsing: Þrepaskipt hæfnilýsing í íslensku fyrir útlendinga á grundvelli evrópska tungumálarammans.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Tungumálamiðstöð.

Hagaðilar/markhópur: Fullorðnir innflytjendur.

Tímabil: 2021-2022

Kostnaður: 3 m.kr. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Þrepaskipt hæfnilýsing í íslensku birt í Stjórnartíðindum.

C.5. Fjölgun kennara af erlendum uppruna

Markmið: Að einstaklingar af erlendum uppruna fái viðeigandi ráðgjöf, námsúrræði og stuðning svo að þeir geti lokið námi til kennsluréttinda á leik-, grunn- eða framhaldsskólastigi hér á landi.

Framkvæmd/lýsing: Mennta- og menningarmálaráðuneytið í samráði við háskóla, sem bjóða upp á kennaranám, og sveitarfélög setji af stað átak til að fjölga markvisst kennurum af erlendum uppruna með viðeigandi ráðgjöf, námi og stuðningi.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskólar, Menntamálastofnun, Kennarasamband Íslands, samtök innflytjenda, sveitarfélög.

Hagaðilar/markhópur: Kennarar í leik-, grunn- og framhaldsskólum.

Tímabil: 2020-2023

Kostnaður: 20 m.kr. til stuðningsaðgerða og ráðgjafar. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Fjölgun réttindakennara með erlendan bakgrunn.

C.6. Raunfærnimat fyrir innflytjendur

Markmið: Að innflytjendur með starfsreynslu og hæfni frá heimalandinu eigi kost á raunfærnimati á eigin tungumáli og stuðningsúrræði til þess að fá lokið formlegu námi á framhaldsskólastigi.

Framkvæmd/lýsing: Hvatning til Fræðslusjóðs og aðila sem meta hæfni til náms að í boði sé tungumálastuðningur eða tulkapjónusta við raunfærnimat.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Fræðslumiðstöð atvinnulífsins, IÐAN-fræðslusetur, Rafmennt, framhaldsskólar.

Hagaðilar/markhópur: Fullorðnir innflytjendur.

Tímabil: 2020-2023

Kostnaður: Innan ramma. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Hnökralaus framkvæmd raunfærnimats fyrir innflytjendur.

C.7. Rafrænt hæfnimiðað stöðumat í íslensku og stuðningsefni

Markmið: Þróað verði rafrænt hæfnimiðað stöðumat í íslensku sem öðru máli út frá evrópska tungumálarammanum og rafrænt stuðningsefni.

Framkvæmd/lýsing: Stöðumatinu er ætlað að auka aðgengi að og einfalda ferli við mat á íslenskukunnáttu innflytjenda þannig að þeir eigi auðveldara með að nýta þekkingu sína og hæfni. Stöðumatið mun nýtast m.a. fyrir tilvonandi kennara sem ekki hafa íslensku að móðurmáli, sbr. kröfu um hæfni í íslensku hjá kennurum og í umsóknum um ríkisborgararétt. Samhliða verði þróað rafrænt stuðningsefni til að efla grunnhæfni í íslensku sem öðru máli, sérstaklega tengt neðri þrepum evrópska tungumálarammans sem standi öllum til boða á netinu.

Ábyrgð: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Tungumálamiðstöð HÍ, Stofnun Árna Magnússonar og ráðuneyti sem málið varðar.

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur.

Tímabil: 2022-2024

Kostnaður: 150 m.kr. Kostnaðarmat hjá mennta- og menningarmálaráðuneyti.

Niðurstaða: Rafrænt hæfnimiðað stöðumat ásamt rafrænu stuðningsefni tilbúið.

D. Vinnumarkaður

Í vinnumarkaðsstöð eru dregnar fram þær aðgerðir sem snúa að innflytjendum á íslenskum vinnumarkaði. Áhersla verði lögð á að styrkja stöðu innflytjenda á íslenskum vinnumarkaði með

aðgerðum sem draga úr atvinnuleysi meðal innflytjenda og stuðla að því að innflytjendur hafi jafnan aðgang að störfum og fái greidd sömu laun og njóti sömu kjara og aðrir fyrir sömu störf.

Lögð verður áhersla á eftirfarandi þætti fyrir þróun samfélagsins:

- 1) Jöfn tækifæri á vinnumarkaði
- 2) Aðgerðir til þess að draga úr atvinnuleysi meðal innflytjenda.
- 3) Aðgengilegar upplýsingar um réttindi og skyldur starfsfólks og vinnuveitenda.

D.1. Launajafnrétti á vinnumarkaði

Markmið: Að innflytjendur hafi jafnan aðgang að störfum, fái greidd sömu laun og njóti sömu kjara og aðrir fyrir sömu eða jafnverðmæt störf.

Framkvæmd/lýsing: Rannsókn á launamun eftir bakgrunni verði framkvæmd með reglubundnum hætti og greint hvað veldur launamun milli innflytjenda og innlendra. Þá verði lögð áhersla á að þróa aðferðir til þess að bæta núverandi líkan.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Hagstofa Íslands, Innflytjendaráð, Jafnréttisstofa, Fjölmenningssetur, aðilar vinnumarkaðarins.

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur á vinnumarkaði.

Tímabil: 2023-2024

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstaða: Samanburður milli ára.

D.2. Hlutfall innflytjenda í opinberum störfum og áhrifastöðum

Markmið: Að opinber þjónusta og atvinnulífið njóti þeirrar þekkingar og reynslu sem innflytjendur búa yfir og að hlutfall þeirra í opinberum störfum og áhrifastöðum endurspegli betur lýðfræðilega samsetningu samfélagsins.

Framkvæmd/lýsing: 1) Bjóða upp á námskeið í fjölmenningsstjórnun, menningarläsi og -næmi fyrir mannauðstjóra, jafnréttisfulltrúa og aðra sem fara með ráðningarvald fyrir hönd stjórnvalda. 2) Endurskoða handbók um ráðningar hjá ríkinu frá 2007 með áherslu á fjölbreytileika og jöfn tækifæri. Handbókin þarf að innihalda leiðbeiningar til ráðningaraðila um fjölbreytileika, jafnrétti og jafna meðferð, óháð fötlun, kynþætti, þjóðernisuppruna, kynhneigð, aldri og trú/lífsskoðun

Ábyrgð: Fjármálaráðuneytið. Kjara- og mannauðssýsla ríkisins.

Dæmi um samstarfsaðila: Innflytjendaráð, forsætisráðuneytið, Jafnréttisstofa, Fjölmenningssetur, Samband íslenskra sveitarfélaga, félög og hagsmunasamtök innflytjenda, aðilar vinnumarkaðarins.

Hagaðilar/markhópur: Vinnumarkaðurinn, innflytjendur og samfélagið.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstaða: Hlutfall innflytjenda í opinberum störfum og áhrifastöðum endurspegli betur lýðfræðilega samsetningu samfélagsins.

D.3. Atvinnuleysi meðal innflytjenda

Markmið: Draga úr langtímaatvinnuleysi meðal erlendra ríkisborgara.

Framkvæmd/lýsing: 1) Fjölga hvatningar- og virkniúrræðum fyrir fólk af erlendum uppruna og efla hæfni. Dæmi: Sjálfsstyrkingarnámskeið og grunn-tölvunámskeið. 2) Bjóða námstækifæri í gegnum *Nám er tækifæri* og námstilboð símenntunarmiðstöðva. 3) Fólk af erlendum uppruna er hvatt til að sækja íslenskunámskeið og fær 2 námskeið endurgjaldslaust á hverju ári. 4) Samvinna við SA varðandi fræðslu um stofnun fyrirtækja í gegnum úrræðið Frumkvæði. 5) Samstarf við Ráðgjafarstofu innflytjenda varðandi upplýsingagjöf og aðstoð til atvinnuleitenda. 6) Að efla samstarf við atvinnurekendur varðandi ráðningarstyrki og almennar ráðningar fólks af erlendum uppruna.

Ábyrgð: Vinnuálastofnun.

Dæmi um samstarfsaðila: ASÍ, verkalýðsfélög, Samtök atvinnulífsins, sveitarfélög, fræðslustofnanir, fyrirtæki.

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur sem njóta þjónustu Vinnuálastofnunar.

Tímabil: 2021-2023

Kostnaður: Innan ramma.

Niðurstaða: Fækkun erlendra ríkisborgara á atvinnuleysiskrá.

D.4. Vinnuvernd og réttindi á vinnumarkaði

Markmið: Innflytjendur njóti sömu verndar og aðrir á vinnumarkaði og séu vel upplýstir um réttindi sín og skyldur.

Framkvæmd/lýsing: 1) Fræðsluefni fyrir vinnuveitendur og starfsfólk um vinnuvernd og réttindi á íslenskum vinnumarkaði verði gert betur aðgengilegt og samræmt á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi. Markvisst verði unnið að því að kynna helstu málaflokka vinnuverndar, m.a. líkamlega áhættuþætti, félagslega og andlega áhættuþætti og einelti, heilsuvernd á vinnustað, atvinnusjúkdóma og slysavarnir. Áhersla verði lögð á gerð stafræns fræðsluefnis. 2) Upplýsingar um hlutverk trúnaðarmanna og öryggistrúnaðarmanna á vinnustöðum verði gerðar aðgengilegri og kynntar fyrir starfsmönnum af erlendum uppruna.

Ábyrgð: Vinnuálastofnun og Vinnueftirlitið.

Dæmi um samstarfsaðila: Félagsmálaráðuneytið, aðilar vinnumarkaðarins, Jafnréttisstofa, Fjölmenningssetur, stéttarfélög.

Hagaðilar/markhópur: Innflytjendur og útlendingar á íslenskum vinnumarkaði.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 3 m.kr.

Niðurstaða: Innflytjendur á íslenskum vinnumarkaði þekki helstu málaflokka vinnuverndar og hvernig bregðast á við ef ekki er hugað nægilega að öryggi og heilsu á vinnustað.

E. Flóttafólk

Lögð verði áhersla á að flóttafólk fái nauðsynlega aðstoð til virkrar þátttöku í samfélaginu, hvort sem er á vinnumarkaði, til náms eða á öðrum sviðum. Lögð verði áhersla á aukinn stuðning og jafna þjónustu við flóttafólk, jafnt við flóttamenn sem hingað koma fyrir milligöngu Flóttamannastofnunar Sameinuðu þjóðanna og þá sem koma á eigin vegum og fá alþjóðlega vernd hér á landi. Þjónusta við flóttafólk verði styrkt með innleiðingu og eftirfylgni á samræmdu móttökukerfi fyrir flóttafólk í samvinnu við móttökusveitarfélög, Vinnuálastofnun, Fjölmenningssetur og félagasamtök sem vinna að málefnum flóttafólks.

Lögð verði áhersla á eftirfarandi þætti fyrir farsæla móttöku flóttafólks:

1. Samræmda þjónusta við flóttafólk.
2. Andlega heilsu og virka þátttöku flóttafólks í samfélaginu.
3. Rannsóknir og bætтар upplýsingar.

E.1. Samræmd þjónusta við einstaklinga með vernd á Íslandi

Markmið: Innleiðing á samræmdri þjónustu við einstaklinga sem hlotið hafa alþjóðlega vernd á Íslandi.

Framkvæmd/lýsing: 1) Reynsluverkefni um samræmda móttöku flóttafólks verði sett af stað með sveitarfélögum, Fjölmenningssetri og Vinnuálastofnun. 2) Reynsluverkefnið verði metið og gerðar tillögur að úrbótum. 3) Nauðsynlegar breytingar verði innleiddar samkvæmt niðurstöðum mats og samræmd þjónusta verði innleidd hjá sveitarfélögum á Íslandi.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, Samband íslenskra sveitarfélaga, Útlendingastofnun, félagasamtök.

Hagaðilar/markhópur: Einstaklingar með vernd, móttökusveitarfélög.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: Innan ramma. Kostnaðarmat verði unnið í framhaldinu.

Niðurstaða: 1) Fjöldi sveitarfélaga sem gerir samning við félagsmálaráðuneytið um þátttöku í reynsluverkefningu. Fjöldi einstaklinga sem fá boð um að taka þátt og fjöldi þeirra sem þiggja boð um þátttöku. 2) Niðurstöður mats á reynsluverkefningu. 3) Nauðsynlegar breytingar innleiddar í samræmi við niðurstöður mats.

E.2 Handbók um móttöku og þjónustu við flóttafólk

Markmið: Að verklag verði samræmt í þjónustu við flóttafólk. Ný móttökusveitarfélög geti greiðlega kynnt sér og innleitt verklag vegna móttöku og þjónustu við flóttafólk.

Framkvæmd/lýsing: Fjölmeningarsetur, í samvinnu við móttökusveitarfélög og Vinnumálastofnun, gerir handbók og leiðbeinandi reglur aðgengilegar fyrir sveitarfélög vegna móttöku og þjónustu við flóttafólk. Gefnar verði út aðgengilegar leiðbeiningar fyrir fagfólk sem kemur að þjónustu við flóttafólk og einstaklinga sem fengið hafa vernd hér á landi. Útdráttur úr verklagsreglunum verða til á nokkrum tungumálum.

Ábyrgð: Fjölmeningarsetur.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög, Vinnumálastofnun, heilbrigðisstofnanir, Útlendingastofnun og félagasamtök sem vinna með flóttafólki.

Hagaðilar/markhópur: Sveitarfélög og einstaklingar með alþjóðlega vernd.

Tímabil: 2021

Kostnaður: 2 m.kr.

Niðurstaða: Handbók, leiðbeiningar og leiðbeinandi reglur verði aðgengilegar öllum þeim sem koma að móttöku og þjónustu við flóttafólk.

E.3 Líðan og þátttaka flóttafólks

Markmið: Greining á högum og líðan flóttafólks á Íslandi og þátttöku þess í samfélaginu.

Framkvæmd/lýsing: Rannsókn á högum og líðan flóttafólks á Íslandi. Þróaðir verði mælikvarðar um líðan og virkni flóttafólks í samfélaginu og á atvinnumarkaði.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskólasamfélagið, sérfræðingar á sviði félagsvísindarannsókna, Hagstofa Íslands, sveitarfélög, Vinnumálastofnun, Fjölmeningarsetur og félagasamtök sem vinna að málefnum flóttafólks.

Hagaðilar/markhópur: Stjórnvöld, einstaklingar með vernd.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 8 m.kr.

Niðurstaða: Samanburður milli ára.

E.4 Fræðsla til flóttafólks og fagaðila sem koma að þjónustu við flóttafólk

Markmið: Auka þekkingu fagaðila á sérstöðu flóttafólks m.t.t. menningarlausis, afleiðinga áfalla og einkenna áfallastreituröskunar sem og leiðir til valdeflingar flóttafólks.

Framkvæmd/lýsing: 1) Fræðsla og „verkfærakista“ verði þróuð fyrir þjónustuveitendur með áherslu á sérstöðu flóttafólks, menningarlausis, einkenni og afleiðingar áfalla og langvarandi streitu og mikilvægi valdeflingar flóttafólks. Áhersla verði lögð á gerð aðgengilegs rafræns fræðsluefnis og hagnýtra leiðbeininga. 2) Þróað verði fræðsluefni fyrir flóttafólk sem glímur við afleiðingar áfalla og langvarandi streitu. 3) Geðheilsuteymum sem eru starfandi um landið standi til boða fræðsla og leiðbeiningar um geðheilbrigðismál flóttafólks.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneytið, menntamálaráðuneytið, Fjölmeningarsetur, fræðsluaðilar, háskólasamfélagið og aðilar sem annast endurhæfingu.

Hagaðilar/markhópur: Einstaklingar með vernd og fagaðilar í þjónustu við flóttafólk.

Tímabil: 2022-2023

Kostnaður: 5 m.kr.

Niðurstaða: 1) Aðgengileg fræðsluerindi og leiðbeiningar fyrir fagfólk sem kemur að þjónustu við flóttafólk. 2) Aðgengilegt fræðslufni fyrir flóttafólk sem glímir við afleiðingar áfalla og langvarandi streitu.

E.5. Fylgdarlaus börn sem sækja um alþjóðlega vernd

Markmið: Bætt verklag vegna móttöku fylgdarlausra barna.

Framkvæmd/lýsing: Endurskoða þarf verklag vegna móttöku og þjónustu við fylgdarlaus börn. Rannsóknir og greiningar sem liggja fyrir verða nýttar til þess að gera nauðsynlegar úrbætur.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Barnaverndarstofa, Útlendingastofnun, dómsmálaráðuneyti, félagasamtök.

Hagaðilar/markhópur: Fylgdarlaus börn sem sækja um alþjóðlega vernd.

Tímabil: 2021

Kostnaður: Innan ramma.

Niðurstaða: Bætt verklag.

E.6. Stuðningur við fylgdarlaus börn og ungmenni sem hafa fengið vernd

Markmið: Styðja við fylgdarlaus börn og ungmenni sem hafa hlotið vernd hér á landi.

Framkvæmd/lýsing: Börnum og ungmennum sem eru án fjölskyldu hér á landi standi til boða úrræði sem styður þau við að taka sín fyrstu skref á Íslandi. Greind verði verkefni sem hafa gefið góða raun erlendis og stuðningsverkefni innleidd til þess að efla ungt flóttafólk til þátttöku í samfélaginu.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög og félagasamtök.

Hagaðilar/markhópur: Ungt flóttafólk.

Tímabil: 2021-2024

Kostnaður: 9 m.kr.

Niðurstaða: Fjöldi einstaklinga sem nýtir sér úrræði.

E.7. Flóttafólk á vinnumarkaði

Markmið: Að auðvelda flóttafólki að taka sín fyrstu skref á vinnumarkaði.

Framkvæmd/lýsing: Þróaðar verða leiðir sem auðvelda flóttafólki að taka sín fyrstu skref á íslenskum vinnumarkaði þar sem meðal annars verði horft til þess að styðja atvinnurekendur sem vilja ráða flóttafólk til vinnu sem og til þess að auka stuðning á vinnustöðum þar sem flóttafólk hefur verið ráðið til vinnu.

Ábyrgð: Félagsmálaráðuneytið.

Dæmi um samstarfsaðila: Vinnumálastofnun, Fjölmenningssetur.

Hagaðilar/markhópur: Flóttafólk.

Tímabil: Viðvarandi.

Kostnaður: Innan ramma.

Niðurstaða: Aukin atvinnuþátttaka meðal flóttafólks.

Greinargerð.

Almennar forsendur

Í 7. gr. laga um málefni innflytjenda nr. 116/2012 er kveðið á um að ráðherra skuli leggja fram á Alþingi tillögu til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda til fjögurra ára í senn, að fenginni umsögn annarra ráðuneyta, stofnana, Fjölmenningsseturs og innflytjendaráðs. Þar er tekið fram að verkefni áætlunarinnar skuli vera í takt við meginmarkmið laganna og að skýrsla ráðherra um stöðu og þróun í málefnum innflytjenda skuli fylgja þingsályktunartillögunni. Markmið

laganna er að stuðla að samfélagi þar sem allir geta verið virkir þátttakendur, óháð þjóðerni og uppruna, og skal því m.a. náð með því að:

- Hagsmunir innflytjenda séu samþættir allri stefnumótun, stjórnsýslu og þjónustu hins opinbera.
- Stuðla að víðtæku samstarfi og samþættingu aðgerða og verkefna milli allra aðila sem koma að málefnum innflytjenda.
- Efla fræðslu og miðlun upplýsinga um málefni innflytjenda og samfélag án fordóma.
- Stuðla að og styðja við rannsóknir og þróunarverkefni í málefnum innflytjenda.

Í þingsályktunartillögu þessari er stuðst við helstu skilgreiningar á hugtökum samkvæmt Hagstofu Íslands. Með innflytjanda er þar átt við „einstakling sem er fæddur erlendis, á foreldra sem báðir eru fæddir erlendis, auk þess sem afar og ömmur eru öll fædd erlendis“. Annarrar kynslóðar innflytjandi er „einstaklingur sem fæddur er hér á landi en á foreldra sem báðir eru fæddir erlendis, auk þess sem afar og ömmur eru fædd erlendis. Barn innflytjanda sem ekki fæðist hér á landi, heldur flytur til landsins á barnsaldri, er skilgreint sem innflytjandi“ (Hagstofa Íslands).

Um innflytjendaráð

Innflytjendaráð er sex manna ráð, skipað tveimur fulltrúum ráðherra sem fer með málefni innflytjenda (nú félags- og barnamálaráðherra), einum fulltrúa þess ráðuneytis sem fer með málefni útlendinga (nú dómsmálaráðuneytið), einum fulltrúa ráðuneytis fræðslumála (nú mennta- og menningarmálaráðuneytið), fulltrúa Sambands íslenskra sveitarfélaga og Reykjavíkurborgar, sbr. 4. gr. laga um málefni innflytjenda, nr. 116/2012. Þar kemur auk þess fram að forstöðumaður Fjölmenningsseturs skuli sitja fundi innflytjendaráðs með málfrelsi og tillögurétt. Samkvæmt 5. gr. laganna er hlutverk þess að:

- a) Vera ráðherra til ráðgjafar við faglega stefnumótun í málefnum innflytjenda og hafa eftirlit með framkvæmd hennar.
- b) Stuðla að samhæfingu og samráði milli ráðuneyta, sveitarfélaga og innan stjórnsýslunnar.
- c) Stuðla að opinni umræðu um málefni innflytjenda með ráðstefnum og fundum með hagsmunaaðilum.
- d) Gera árlega tillögu til ráðherra um hverjar áherslur þróunarsjóðs innflytjendamála skulu vera.
- e) Gera árlega tillögu til ráðherra um veitingu styrkja úr þróunarsjóði innflytjendamála.
- f) Skila ráðherra árlega skýrslu um störf sín.
- g) Vinna önnur verkefni í samræmi við markmið laganna samkvæmt nánari ákvörðun ráðherra.

Í innflytjendaráði var lagður grunnur að aðgerðum framkvæmdaáætlunarinnar. Sú vinna hófst haustið 2019 en í október það ár var sent út bréf til allra sem tilgreindir eru sem ábyrgðaraðilar, framkvæmdaaðilar og samráðsaðilar í gildandi framkvæmdaáætlun og annarra aðila sem þekkja til stöðu innflytjenda og óskað eftir hugmyndum og tillögum að aðgerðum. Alls var óskað eftir tillögum frá 106 aðilum og bærust svör frá 23 aðilum. Unnið var úr innsendum hugmyndum og tillögum og í kjölfarið var fundað með ýmsum fagaðilum, hagsmunaaðilum og sérfræðingum og fengnar umsagnir og frekari ábendingar.

Málefni innflytjenda

Hinn 1. janúar 2020 voru 55.354 innflytjendur á Íslandi eða 15,2% mannfjöldans. Það er fjölgun frá því 2019 þegar þeir voru 14,1% landsmanna (50.271). Fjölgun innflytjenda heldur því áfram en frá árinu 2012 hefur þeim fjölgað úr því að vera 8,0% mannfjöldans upp í 15,2%. Innflytjendum af annarri kynslóð fjölgaði einnig á milli ára, þeir voru 5.264 árið 2019 en eru nú 5.684. Samanlagt er fyrsta og önnur kynslóð innflytjenda 16,8% af mannfjöldanum og hefur það hlutfall aldrei verið hærra.

Í niðurstöðum Félagsvísa Hagstofu Íslands kemur fram að það sem meðal annars einkennir innflytjendur á Íslandi er að flestir eru á vinnualdri, þeir hafa dvalið hér í stuttan tíma og eru að meirihluta karlmenn. Flestir innflytjendur á Íslandi koma frá löndum þar sem heilsa, menntun og fjárhagur er góður. Þá eru færri innflytjendur með mjög háar heildartekjur og þrátt fyrir að hafa gott aðgengi að íslenskum vinnumarkaði, eru innflytjendur líklegri til þess að vera ofmenntaðir en innlendir (Hagstofa Íslands, 2019).

Miklar breytingar hafa átt sér stað á undanförunum árum hvað varðar málefni flóttafólks en mikil aukning hefur verið meðal umsækjenda um alþjóðlega vernd hérlendis og samhliða því hafa fleiri einstaklingar fengið vernd. Árið 2019 var kvótaflóttafólk 14% af öllum þeim sem fengu vernd á Íslandi það árið. Ekki var hægt að taka á móti kvótaflóttafólki vegna heimsfaraldursins árið 2020 en 631 einstaklingur fékk alþjóðlega vernd eða dvalarleyfi af mannúðarástæðum, sem er umtalsverð fjölgun frá árinu áður þegar 468 einstaklingar fengu vernd á Íslandi. Í síðustu framkvæmdaáætlun um málefni innflytjenda var aukin áhersla lögð á málefni flóttafólks og unnið var að því að samræma móttöku flóttafólks, óháð því hvernig það kom til landsins. Fjölmenningarsetri og Vinnumálastofnun hafa verið falin aukin hlutverk í tengslum við samræmda móttöku flóttafólks, meðal annars til að annast ráðgjöf og þjónustu við sveitarfélög, íslenskukennslu og samfélagsfræðslu.

Þegar á heildina er litið hefur margt áunnist í málefnum innflytjenda, bæði fyrir tilstuðlan aðgerða framkvæmdaáætlunarinnar, lagasetninga og annarra aðgerða sem gripið hefur verið á gildistíma hennar. Ber þar m.a. að nefna lög um jafna meðferð á vinnumarkaði nr. 86/2018 og lög um jafna meðferð óháð kynþætti og þjóðernisuppruna nr. 85/2018, aðgerðir er varða samræmda móttöku flóttafólks og aukið aðgengi að fræðslu og upplýsingum.

Fjöldi verkefna og rannsókna hefur fengið brautargengi fyrir tilstuðlan styrkja úr þróunarsjóði innflytjendamála en hlutverk sjóðsins er að efla rannsóknir og þróunarverkefni á sviði málefna innflytjenda með það að markmiði að auðvelda innflytjendum aðlögun að íslensku samfélagi og gera samfélaginu betur kleift að koma til móts við þá. Sjóðurinn, sem hefur verið starfræktur síðan 2007, hefur stækkað umtalsvert á síðustu árum en stofnframlag sjóðsins er 10 m.kr. en á síðustu árum hefur aukið fjármagn verið veitt til sjóðsins. 25 m.kr. hefur verið úthlutað úr sjóðnum síðastliðin þrjú ár og í ár var samþykkt 20 m.kr. viðbótarfjármagn sem hluta af framhaldsaðgerðum til að skapa viðspyrnu við áhrifum heimsfaraldurs kórónaveirunnar.

Heimsfaraldur kórónaveirunnar hefur haft umfangsmikil áhrif á samfélagið í heild og hafa innflytjendur ekki síst þurft að glíma við afleiðingar faraldursins. Atvinnuleysi meðal innflytjenda jókst hratt, enda mikill fjöldi þeirra starfandi í atvinnugreinum tengdum ferðaþjónustu. Brýn þörf fyrir aukna ráðgjöf og upplýsingar á fjölda tungumála kom skýrt í ljós þegar gripið var til yfirgripsmikilla samfélagslegra aðgerða til þess að sporna við útbreiðslu kórónaveirufaraldursins í samfélaginu. Sett hefur verið á fót ráðgjafarstofa fyrir innflytjendur, starfsemi Fjölmenningarseturs hefur verið styrkt og samtökin *Móðurmál* hlutu styrk til þess að styðja við heimanám barna sem hafa annað móðurmál en íslensku. Þá var áhersla lögð á að gera helstu upplýsingar og leiðbeiningar um sóttvarnir, sóttkví, einangrun og gildandi samkomutakmarkanir aðgengilegar á fjölda tungumála á vefsíðunni covid.is. Auk þeirra aðgerða sem snúa sérstaklega að innflytjendum var sérstaklega gætt að því að aðgerðir stjórnvalda næðu einnig til innflytjenda og var það annars vegar gert með þýðingum á upplýsingum og gerð myndbönd sem voru birt á samfélagsmiðlum á mörgum tungumálum.

Um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda 2021-2024

Líkt og framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda fyrir árin 2016-2019, byggist framkvæmdaáætlun þessi á fimm stöðum, þ.e. samfélag, fjölskylda, menntun, atvinnumarkaður og flóttafólk. Þær aðgerðir sem settar eru fram í framkvæmdaáætlun þessari ýmist byggja á þeim aðgerðum sem framkvæmdar hafa verið, eru framhald þeirrar vinnu sem hafin er eða eru settar fram á grundvelli niðurstaðna rannsókna- og þróunarverkefna undanfarinna ára og þróunar samfélagsins.

Aðgerðirnar ná því yfir vítt svið enda er þeim ætlað að stuðla að samfélagi þar sem allir geta verið virkir þátttakendur, óháð þjóðerni, og að samþætta hagsmuni innflytjenda allri stefnumótun, stjórnsýslu og þjónustu hins opinbera.

Fjármögnun og eftirfylgni

Kostnaðarmat tekur mið af áætlun í ríkisfjármálum til fimm ára en gert er ráð fyrir 25 m.kr. árlega vegna aðgerða í framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda. Aðgerðir sem eru undir menntastoð og eru á ábyrgð mennta- og menningarmálaráðuneytisins voru kostnaðarmetnar þar og leggur mennta- og menningarmálaráðuneytið til fjármagn til aðgerðanna. Til að tryggja sem besta nýtingu fjármuna þarf að fylgja framkvæmd aðgerða vel eftir og er það hlutverk Fjölmenningsseturs samkvæmt 3. gr. laga um málefni innflytjenda nr. 116/2012.

Mat á jafnréttisáhrifum

Framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda styður við öll kyn og hefur jákvæð áhrif á viðkvæma hópa í þeim tilgangi að stuðla að auknu jafnrétti með tilliti til kyns og annarra mismunabreyta og draga úr fjölbættri mismunun sem innflytjendur á Íslandi eiga á hættu að verða fyrir.

Í skýrslunni *Konur af erlendum uppruna – hvar kreppir að?* eru greindar helstu hindranir sem konur af erlendum uppruna mæta í íslensku samfélagi. Skýrslan var unnin af Unni Dís Skaptadóttur og Kristínu Loftsdóttur, prófessorum í mannfræði við Háskóla Íslands, fyrir félagsmálaráðuneytið sem hluti af aðgerðum í kjölfar *#metoo* yfirlýsingar kvenna af erlendum uppruna.

Í skýrslunni kemur fram að konur af erlendum uppruna eru mjög virkar á vinnumarkaði en að staða þeirra er oft viðkvæm. Þær vinna gjarnan í einhæfum láglounastörfum með litlum möguleikum á framgangi í starfi. Þær vinna of langan vinnudag og á óreglulegum tímum sem getur hamlað félagslegri þátttöku og takmarkað möguleika þeirra til þess að sækja nám í íslensku þrátt fyrir mikinn áhuga á að læra tungumálið. Þrátt fyrir að aðgengi innflytjenda að vinnumarkaði virðist gott og atvinnuþáttaka sé mikil, eru ákveðnar vísbendingar um að staða þeirra sé ekki til jafns við stöðu innlendra, t.d. með tilliti til gæða starfa, vinnutíma og starfsöryggis. Árið 2017 var hlutfall innflytjendakarla með ofmenntun 10,8% og hlutfallið hærra hjá innflytjendakonum eða 16,7%. Þá eru vísbendingar um að ákveðnir erfiðleikar séu til staðar þegar kemur að atvinnutækifærum innflytjenda og viðurkenningu reynslu þeirra, þekkingar og menntunar. Samkvæmt niðurstöðum greiningar á launamun eftir bakgrunni, sem unnin var af Hagstofu Íslands, voru innflytjendur að jafnaði með 8% lægri laun en innlendir á tímabilinu 2008-2017. Konur af erlendum uppruna eru líklegri en aðrir hópar til að búa við íþyngjandi húsnæðiskostnað og hlutfallslega fleiri innflytjendur upplifa að þeir búi við þröngbýli samanborið við innlenda.

Við gerð framkvæmdaáætlunarinnar var horft til niðurstaðna og ábendinga sem m.a. eru settar fram í skýrslunni *Konur af erlendum uppruna – hvar kreppir að?* og rannsókn Claudie Ashonie Wilson og Auðar T. Aðalbjarnardóttur, *Jafnrétti innflytjenda á atvinnumarkaði* með styrk úr þróunarsjóði innflytjendamála. Helstu niðurstöður rannsóknarinnar eru að margs konar hindranir standi í vegi menntaðra innflytjenda að vinnu hjá hinu opinbera, en líka að miklu leyti feli stefna íslenska ríkisins um aðlögun innflytjenda að atvinnumarkaði í sér að litið sé á aðlögunina sem velferðarmál frekar en jafnréttismál. Í skýrslunni eru ýmsar tillögur lagðar fram sem tekið var tillit til í sérstökum aðgerðum í framkvæmdaáætluninni.

Þá var m.a. einnig stuðst við gögn úr rannsókn Hagstofunnar á launamun eftir bakgrunni 2008-2017 og Félagsvísun: Sérhefti um innflytjendur frá 2019. Með aðgerðum sem skilgreindar eru undir fimm stöðum framkvæmdaáætlunarinnar, þ.e. samfélag, fjölskylda, menntun, atvinna og flóttafólk, er markvisst unnið að því að samþætta hagsmuni innflytjenda allri stefnumótun, stjórnsýslu og þjónustu hér á landi.

Framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda hefur það að meginmarkmiði að stuðla að samfélagi þar sem allir geta verið virkir þátttakendur, óháð þjóðerni og uppruna, í samræmi við lög um málefni

innflytjenda nr. 116/2012 en einnig lög nr. 85/2018 um jafna meðferð óháð kynþætti og þjóðernisuppruna og lög nr. 86/2018 um jafna meðferð á vinnumarkaði.

Ekki hefur verið mótuð heildarstefna í málefnum innflytjenda á Íslandi síðan 2007 en þá var gefin út stefna ríkisstjórnarinnar um aðlögun innflytjenda. Síðan þá hefur samfélagið tekið miklum breytingum og hefur verið litið svo á að framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda sé því í senn stefnumótunarskjal og framkvæmdaáætlun.

Um einstaka aðgerðir

A. Samfélagið

A.1. Mótun stefnu í málefnum innflytjenda, flóttafólks og fjölmennningar.

Tillaga til þingsályktunar um mótun stefnu sem eflir fólk af erlendum uppruna til þátttöku í samfélaginu var fyrst flutt á 149. löggjafarþingi (274. mál) og var endurflutt á 150. löggjafarþingi þar sem hún var samþykkt (nr. 43/150). Í þingsályktuninni er félags- og barnamálaráðherra falið í samstarfi við mennta- og menningarmálaráðherra, heilbrigðisráðherra og dómsmálaráðherra að móta stefnu fyrir einstaklinga og fjölskyldur af erlendum uppruna sem hefur það að markmiði að auka gagnkvæman skilning og þátttöku á öllum sviðum samfélagsins. Til þess að tryggja gæði og árangur stefnumótunarvinnunnar er lagt til að settur verði á fót starfshópur undir stjórn félags- og barnamálaráðherra í samstarfi við önnur ráðuneyti sem verði falið að taka saman grænbók sem hluta af stefnumótunarferli stjórnvalda þar sem teknar verða saman upplýsingar um málefni innflytjenda, útlendinga, flóttafólks og fjölmennningar á Íslandi, stöðu, tölfræði, samanburð við önnur lönd og umfjöllun um ólíkar leiðir eða áherslur til að mæta þeim áskorunum sem við blasa. Við gerð grænbókarinnar verði almenningi og hagsmunaaðilum boðið að taka þátt og leggja fram sjónarmið um áherslur, mögulegar lausnir eða leiðir að árangri. Grænbókin birtist í opnu samráðsferli í samráðsgátt. Að loknu samráði um grænbók verði mótuð hvítbók þar sem fjallað er um niðurstöður samráðs, framtíðarsýn fyrir málaflokkinn, markmið og aðgerðir sem stjórnvöld áforma að kynna í nýrri stefnu.

A.2. Ráðgjafarstofa fyrir innflytjendur.

Þann 3. júní 2019 var samþykkt á Alþingi þingsályktun um stofnun ráðgjafarstofu innflytjenda sem hefði það hlutverk að bjóða upp á aðgengilega ráðgjöf, leiðbeiningar og upplýsingar fyrir innflytjendur um nauðsynlega þjónustu, réttindi þeirra og skyldur. Slík ráðgjafarstofa yrði mikilvægur samstarfsvettvangur milli stofnana ríkis, sveitarfélaga og hagsmunaaðila svo sem stéttafélaga og félagasamtaka. Hlutverk ráðgjafarstofu skarast að einhverju leyti við hlutverk Fjölmenningarseturs en þó eingöngu að litlum hluta. Fjölmenningarsetur hefur mun víðtækara hlutverki að gegna með ráðgjöf til stofnana og sveitarfélaga varðandi móttöku og þjónustu við innflytjendur. Þá er hlutverk Fjölmenningarseturs að vera ráðherra til ráðgjafar og safna og miðla upplýsingum um réttindi og skyldur til innflytjenda. Hlutverk ráðgjafarstofu takmarkast við upplýsingagjöf til einstaklinga og leiðbeiningar um úrlausn mála.

Mál innflytjenda geta verið flóknari úrlausnar og þau erindi sem þeir leita upplýsinga um geta t.d. snúið að forsendu til dvalar vegna breyttra aðstæðna, réttindastöðu einstaklinga en jafnframt almennum upplýsingum. Fjölmargir einstaklingar hér á landi eiga erfitt með að afla sér upplýsinga í síma eða á netinu þar sem þeir skilja ekki næga íslensku eða ensku og geta því ekki nýtt sér þær rafrænu þjónustuleiðir sem í boði eru nema að mjög takmörkuðu leyti. Í mörgum tilvikum eru innflytjendur ekki meðvitaðir um þjónustu og aðstoð sem er í boði eða leita ekki á rétta staði. Ráðgjafarstofunni er ætlað að þjóna sem fyrsti viðkomustaður einstaklinga í leit að nauðsynlegri þjónustu, upplýsingum um réttindi þeirra og skyldur ásamt leiðbeiningum um hvert skal leita til þess að fá úrlausn mála.

Í ljósi aðstæðna í samfélaginu vegna áhrifa kórónuveirufaraldursins er mikilvægt að efla upplýsingaflæði til innflytjenda sérstaklega en þeir eru meðal þeirra hópa sem faraldurinn hefur haft hvað mest áhrif á. Hlutfall erlendra ríkisborgara sem eru án atvinnu í nóvember 2020 var 23,8%, en undanfarin ár hefur atvinnuþátttaka innflytjenda verið hvað mest hérlandis í samanburði við OECD-löndin.

Félagsmálaráðuneytið hefur hafið reynsluverkefni um ráðgjafarstofu fyrir innflytjendur með það að markmiði að mæta aukinni þörf fyrir ráðgjöf og þjónustu vegna áhrifa Covid-19. Byggt á niðurstöðum úttektar og mati á reynsluverkefninu verði tekin ákvörðun um framtíðarfyrirkomulag á ráðgjafarþjónustu til innflytjenda.

A. 3. Gagnaöflun og þekkingarmiðlun.

Í skýrslunni *Konur af erlendum uppruna Hvar kreppir að?* benda skýrsluhöfundar á mikilvægi þess að skapaður verði vettvangur þar sem hægt verði að gera rannsóknir og verkefni á sviði fjölmenningar og málefna innflytjenda og flóttafólks sýnilegri en nú er. Mikil gróska hefur verið í rannsóknum sem snúa að þessum málefnum undanfarin ár hérlandis en þótt þessum rannsóknum fari fjölgandi er ljóst að mun fleiri rannsókna og úttekta er þörf. Ástæðan er sú að málaflokkurinn er margþættur, kemur inn á ólík svið samfélagsins og er síbreytilegur. Fræðimenn og sérfræðingar frá ólíkum fræðasviðum þekkja gjarnan ekki til rannsókna sem gerðar hafa verið á öðrum sviðum og þá vinna rannsóknirnar ekki nægilega vel saman. Mikilvægt er að bæta yfirsýn yfir þær rannsóknir sem hafa verið gerðar svo að metnaðarfull vinna og niðurstöður rannsókna nýtist sem best. Þá er því einnig velt upp hvort rannsóknir sem beinast að veruleika innflytjenda og fjölmenningarlegu samfélagi séu nýttar nægilega vel til stefnumótunar.

Lögbundið hlutverk Fjölmenningarseturs er að fylgjast með þróun innflytjendamála í þjóðfélaginu, meðal annars með upplýsingaöflun, greiningu og upplýsingamiðlun sbr. d.-lið 3. gr. laga um málefni innflytjenda nr. 116/2012. Tillagan gerir ráð fyrir því að Fjölmenningarsetur þrói og hýsi slíkan vettvang. Þannig má stuðla að frekari miðlun þekkingar á milli stofnana, sveitarfélaga og annarra aðila sem koma að málefnum innflytjenda og flóttafólks.

Með mælingum á viðhorfum samfélagsins til innflytjenda á gildistíma framkvæmdaáætlunarinnar 2016-2019 var lagður grunnur að mælingum sem hægt verður að miða við í framtíðinni og greina breytingar milli ára. Mikilvægt er að halda áfram þeim mælingum með reglubundnum hætti og bregðast við með aðgerðum, verði miklar viðhorfsbreytingar milli ára. Því er lagt til að viðhorfsmælingum verði haldið áfram með reglulegu millibili. Jafnframt er lagt til að endurtaka könnun frá árinu 2009 á viðhorfum innflytjenda með tilliti til atvinnu, menntunar og aðgengi að upplýsingum og þjónustu ríkis og sveitarfélaga, þátttöku barna og ungmenna í félagsstarfi og tungumálakunnáttu. Sú könnun var framkvæmd af Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands fyrir Fjölmenningarsetur en hefur ekki verið endurtekin. Séu slíkar kannanir framkvæmdar með reglubundnum hætti má greina mikilvægar breytingar og bregðast við með markvissum aðgerðum.

A.4. Fræðsla til starfsfólks ríkis og sveitarfélaga.

Auknum fjölda innflytjenda og flóttafólks á landinu fylgja ný tækifæri og um leið áskoranir sem samfélagið í heild þarf að takast á við. Á skömmum tíma hafa þjónustustofnanir þurft að laga þjónustu að þörfum nýrra íbúa og hefur fræðsla og upplýsingamiðlun gegnt mikilvægu hlutverki. Auka þarf fræðslu um fjölmenningsfélög og aðlögun með það að markmiði að dýpka skilning á eðli gagnkvæmrar aðlögunar og stuðla að samfélagi þar sem allir búa við jöfn tækifæri, óháð uppruna og einstaklingsbundnum þáttum.

Fræðsla og þjálfun í menningarfærni og -næmi eflir starfsfólk í framlínu þjónustustofnana og sérfræðinga í nærþjónustu, svo sem félagsráðgjafa, heilbrigðistarfsfólk, kennara og lögreglu til að veita aðstoð og stuðning við einstaklinga af erlendum uppruna. Regluleg fræðsla og þjálfun í

menningarfærni og -næmi, þ.e. þekkingu og næmi á mismunandi samskiptamáta, forgangsöröðun, áherslur og heimssýn, getur greitt fyrir samskiptum og aukið gæði þjónustu við fólk af ólíkum uppruna. Fjölmenningarsetur hefur frá árinu 2019 unnið að framkvæmd aðgerðar A.13 *Nærþjónusta við innflytjendur* í stefnumótandi byggðaaáætlun fyrir árin 2018-2024 og aðgerð A.4. *Fræðsla til starfsfólks ríkis og sveitarfélaga* í framkvæmdaaáætlun í málefnum innflytjenda fyrir árin 2016-2019. Báðar aðgerðirnar lúta að aðgengi innflytjenda að opinberri þjónustu og fræðslu til starfsfólks ríkis og sveitarfélaga.

Lagt er til að Fjölmenningarsetur efli þjónustu við sveitarfélög og stofnanir um málefni innflytjenda og flóttafólks á Íslandi með því að bjóða upp á aðgengileg fræðsluerindi.

A.5. Fjölmenningarstefnur og móttökuáætlanir sveitarfélaga.

Margvísleg þjónusta er nú aðgengileg öllum hvar og hvenær sem er í gegnum hinar ýmsu vefgáttir og snjallsímaforrit. Í þeirri öru þróun sem átt hefur sér stað með tækninýjungum og rafrænum þjónustulausnum á undanförunum árum er mikilvægt að taka tillit til mismunandi þjónustuþarfa fólks og getu þess til þess að afla sér upplýsinga og nýta sér þær rafrænu lausnir sem til eru.

Upplýsingagjöf sveitarfélaga til innflytjenda hefur víða verið bætt undanfarin ár og þjónusta við íbúa af erlendum uppruna hefur tekið breytingum til þess að mæta þörfum þeirra sem eru nýkomnir til landsins. Fáein sveitarfélög hafa sett sér fjölmenningarstefnu og gert móttökuáætlanir. Þá hafa verið ráðnir fjölmenningarfulltrúar í nokkrum sveitarfélögum sem hafa það hlutverk að fylgja eftir stefnu sveitarfélaganna og þeim verkefnum sem tilgreind eru í áætlunum sveitarfélaga í málefnum innflytjenda.

Opinber þjónusta og stefnumótun þarf að taka tillit til ólíkra þarfa mismunandi hópa í samfélaginu með jafnréttissjónarmið að leiðarljósi. Með öflugum samstarfi Fjölmenningarseturs og Jafnréttisstofu má stuðla að aukinni samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða. Störf Jafnréttisstofu lúta ekki eingöngu að stjórnsýslu í tengslum við jafnrétti kynjanna á grundvelli laga um jafna stöðu og jafnan rétt kvenna og karla heldur einnig að lögum um jafna meðferð á vinnumarkaði og lögum um jafna meðferð einstaklinga óháð kynþætti og þjóðernisuppruna. Lagt er til að sveitarfélög verði hvött til þess að innleiða fjölmenningarstefnu og gera móttökuáætlanir vegna nýrra íbúa af erlendum uppruna. Þau sveitarfélög sem vinna að því að innleiða fjölmenningarstefnu og móttökuáætlanir geta fengið faglegan stuðning Fjölmenningarseturs og annarra sveitarfélaga sem hafa nú þegar innleitt slíka stefnu við þá vinnu. Þá er lagt til að samstarf verði milli Fjölmenningarseturs og Jafnréttisstofu um stuðning við þau sveitarfélög sem hyggjast samþætta fjölmenningarstefnu og jafnréttisáætlanir.

A.6. Fræðsla og upplýsingar um íslenskt samfélag verði aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi.

Samkvæmt tillögum nefndar um samræmda móttöku flóttafólks, sem samþykktar voru í byrjun árs 2019, hefur Vinnumálastofnun verið falið það hlutverk að annast samfélagsfræðslu og íslenskukennslu fyrir flóttafólk. Mímir-símenntun hefur unnið að gerð fræðsluefnisins sem mun standa flóttafólki til boða hjá Vinnumálastofnun á helstu tungumálum flóttafólks á Íslandi. Samfélagsfræðsla gagnast ekki aðeins flóttafólki heldur einnig innflytjendum almennt og mikilvægt að slík fræðsla sé opin öllum þeim sem hana vilja sækja á tungumáli sem þau skilja. Gera þarf efni fræðslunnar aðgengilegt á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi og aðlaga efnið að helstu þörfum innflytjenda.

A.7. Samfélagstúlkun.

Samfélagstúlkur gegna mikilvægu hlutverki þegar einstaklingar sem ekki tala íslensku þurfa að eiga í samskiptum við yfirvöld og þjónustuaðila. Samfélagstúlkur þurfa að búa yfir góðri þekkingu og hæfni á mörgum sviðum svo sem túlkatekni og verklag túlkunar, fjölmenningarfærni, samskiptum og

samvinnu til þess að miðla milli aðila sem ekki tala sama tungumál án þess að taka sjálfir afstöðu til viðfangsefnisins. Gæta þarf að því að gæði samfélagstúlkunar séu fullnægjandi og setja þarf fram viðmið um gæði og mat á túlkapjónustu.

Í álitu Umboðsmanns Alþingis í tilefni af frumkvæðisathugun á stöðu einstaklinga sem ekki eru mæltir á íslensku í samskiptum þeirra við stjórnvöld (Mál nr. 9938/2018) er sérstök athygli Alþingis og ráðuneyta vakin á þeirri óljósu framkvæmd og mismunandi skilningi stjórnvalda á því hver beri ábyrgð á að þýða lög og reglur sem undir málefnasvið þeirra heyra og hvernig birtingu þeirra er háttað. Það leiði til þess að þeir borgarar sem í hlut eiga geti illa áttað sig á því hvers þeir megi vænta í samskiptum við stjórnvöld. Skyldur stjórnvalda til að eiga í samskiptum við borgara á öðru tungumáli en íslensku byggja, nema sérákvæði í lögum um einstaka málaflokka eigi við, á almennum og matskenndum lagagrundvelli og er réttur einstaklinga sem ekki tala íslensku til túlkunar í samskiptum sínum við yfirvöld ekki nægilega skýr í íslenskum lögum. Skýra þarf þá óljósu framkvæmd og mismunandi skilning stjórnvalda á því hvenær einstaklingar sem ekki tala íslensku eiga rétt á túlkun og hver beri ábyrgð. Við *mótun stefnu í málefnum innflytjenda, flóttafólks og fjölmenningar* (aðgerð A.1.) er mikilvægt að þessi óvissa verði tekin til umfjöllunar og gerðar verði tillögur til breytinga á verklagi og almennri lagasetningu til þess að skýra rétt einstaklinga til túlkunar í samskiptum sínum við stjórnvöld og þjónustuaðila.

B. Fjölskylda

B.1. Þátttaka barna og ungmenna í íþrótt- og tómsundastarfi.

Niðurstöður rannsókna sýna fram á ótvíræða kosti skipulagðs íþrótt- og æskulýðsstarfs sem endurspeglast í vellíðan barna og ungmenna sem stunda skipulagt íþrótt- og æskulýðsstarf. Þátttaka barna af erlendum uppruna í skipulögðu íþrótt- og tómsundastarfi er minni en meðal innlendra barna og er nýting á frístundastyrkjum einnig minni meðal hópsins. Mikilvægt er að auka þátttöku barna af erlendum uppruna í skipulögðu íþrótt- og tómsundastarfi og kynna starfsemi íþrótt- og tómsundastarfs fyrir forráðamönnum. Það er meðal annars hægt að gera með fræðslu um félagslegt hlutverk og forvarnagildi íþróttastarfs og þau jákvæðu áhrif sem íþróttaiðkun hefur á líkamlega, andlega og félagslega heilsu. Sveitarfélög og íþróttafélög hafa mörg lagt aukna áherslu á að ná til barna og fjölskyldna af erlendum uppruna með ýmsum aðferðum. Félags- og barnamálaráðherra skipaði í janúar 2021 stýrihóp um þátttöku barna á efnaminni heimilum í skipulögðu íþrótt- og tómsundastarfi. Hlutverk stýrihópsins er að leiða aðgerðir sem stuðla að þátttöku barna á efnaminni heimilum í skipulögðu íþrótt- og tómsundastarfi ásamt því að fylgja eftir viðbótarstuðningi við íþrótt- og tómsundastarf barna á efnaminni heimilum sem var veittur sem viðbragð við áhrifum Covid-19. Stýrihópurinn skal jafnframt meta árangur verkefnisins og gera tillögur til ráðherra um framhald verkefnisins þegar því lýkur. Lagt er til að verkefni sem skilað hafa góðum árangri hér á landi sem og erlendis verði rýnd og gerðar leiðbeiningar eða verkfærakista fyrir sveitarfélög og íþróttafélög um leiðir til þess að auka þátttöku barna af erlendum uppruna í skipulögðu íþrótt- og tómsundastarfi.

B.2. Ungmenni af erlendum uppruna sem eru hvorki í vinnu né í námi (NEET).

Staða innflytjenda er sérstaklega viðkvæm í ljósi COVID-19 og á það bæði við um börn og fullorðna. Samkvæmt tölum Hagstofunnar eru vísbendingar um að staða ungmenna af erlendum uppruna, sem eru hvorki í skóla né á vinnumarkaði (NEET), sé mikið áhyggjuefni. Nýlega voru tölur vinnumarkaðsrannsóknar fyrir þennan hóp greindar eftir uppruna og kom þá í ljós að 39% 19 ára gamalla stúlkna af erlendum uppruna voru hvorki í vinnu né námi árið 2018 og 31% drengja. Hluti af skýringunni kann að vera að einhver hluti af hópnum hafi flutt utan og teljist enn með í tölfræðigögnunum en óháð því er um mjög hátt hlutfall að ræða. Í vinnumarkaðsskýrslu ASÍ, sem kom út haustið 2020, kemur fram að um fjórðungur ungmenna með erlendan bakgrunn er hvorki

starfandi né í námi borið saman við um 5% íslenskra ungmenna. Gera má ráð fyrir að staða þessa hóps sé sérlega viðkvæm núna í ljósi Covid-19 þar sem framboð á atvinnutækifærum er mjög takmarkað og aukin hætta er á brotthvarfi úr framhaldsskólum vegna áhrifa samkomutakmarkana, skerts skólastarfs og félagslegrar einangrunar. Talið er nauðsynlegt að grípa til aðgerða vegna þessa hóps þar sem hætta er á langvarandi afleiðingum fyrir þessi ungmenni sem þurfa sérstaka aðstoð við að komast í virkni, hvort sem það er í nám eða á vinnumarkað. Sérstakt viðbótarfjármagn var sett í þróunarsjóð innflytjendamála til úthlutunar í verkefni og rannsóknir sem snúa að þessum hópum. Lagt er til að staða þessara ungmenna verði greind betur og gripið til viðeigandi aðgerða að greiningu lokinni.

B.3. Fötlud börn af erlendum uppruna og stuðningur við aðstandendur þeirra.

Foreldrum af erlendum uppruna gengur mörgum erfiðlega að nálgast upplýsingar um þjónustu og eiga erfitt með sækja þjónustu milli þjónustukerfa. Mikil fjölgun hefur orðið á tilvísunum barna af erlendum uppruna á Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins (GRR) og hafa spurningar vaknað hvort fjölgun tilvísana haldist í hendur við fjölgun innflytjenda á Íslandi. Samkvæmt gagnagrunni GRR var hlutfall tilvísana barna af erlendum uppruna 7,5% af heildartilvísanafjölda árið 2005 en árið 2018 var það komið upp í 28,3%. Virðist þetta hlutfall vera orðið herra en búast mætti við sé horft til barna af erlendum uppruna á Íslandi almennt. GRR hlaut árið 2019 styrk úr þróunarsjóði innflytjendamála til þess að rannsaka þessa aukningu nánar. Hátt hlutfall tilvísana á GRR gæti verið vísbending um að fjölbreyttum þörfum barna innflytjenda í íslensku samfélagi sé ekki mætt. Þegar niðurstöður rannsóknarinnar verða kynntar má gera ráð fyrir að grípa þurfi til aðgerða til þess að mæta þörfum þessa hóps.

Með aukinni fræðslu starfsfólks í framlínu þjónustustofnana og sérfræðinga sem veita m.a. aðstoð og stuðning við einstaklinga af erlendum uppruna, sbr. aðgerð A.4. *Fræðsla til starfsfólks ríkis og sveitarfélaga*, er markmiðið að efla faglega þekkingu starfsfólks sem m.a. vinnur með fötludum börnum af erlendum uppruna og aðstandendum þeirra.

Lagt er til að innflytjendafjölskyldum standi til boða aukinn stuðningur og leiðbeiningar í gegnum þjónustukerfin og áhersla sé lögð á að fræðsluefni um réttindi fatlaðs fólks samkvæmt íslenskum lögum og mannréttindasamningum, sem Ísland hefur skuldbundið sig til að framfylgja, ásamt upplýsingum um þjónustu og stuðning sem þeim stendur til boða, sé aðgengilegt á fjölda tungumála.

B.4. Innflytjendur á húsnæðismarkaði.

Í byrjun árs 2019 birti Hagstofa Íslands Félagsvísa: Sérhefti um innflytjendur, og er það í fyrsta skipti sem Hagstofa Íslands gefur út svo yfirgripsmikið efni um stöðu innflytjenda þar sem horft er til fjárhags, menntunar, atvinnu, húsnæðis, lýðræðis, jafnvægi atvinnu og einkalífs, umhverfisgæða og öryggis. Niðurstöðurnar leiddu m.a. í ljós að innflytjendur eru hlutfallslega fleiri á leigumarkaði en innlendir, þeir búa við þrengri húsnæðiskost og hafi að hluta til verri fjárhagsstöðu en innlendir íbúar. Áætlað er að á bilinu 34,2% til 52,6% innflytjenda hafi verið á leigumarkaði á árunum 2008 til 2016 en til samanburðar er áætlað að á sama tíma hafi 13,3% til 21,0% innlendra verið á leigumarkaði. Í niðurstöðum, sem átakshópur um aukið framboð á íbúðum og aðrar aðgerðir til að bæta stöðu á húsnæðismarkaði skilaði í janúar 2019, kemur fram að húsnæðiskostnaður heimila hafi hækkað langt umfram verðlag á síðustu árum, sem kemur verst við þá tekjulægstu.

Rannsóknir á stöðu innflytjenda á húsnæðismarkaði leiddu í ljós að innflytjendur á leigumarkaði finna fyrir miklum óstöðugleika og óvissu um framtíðarþúsetu og að þeir séu berskjaldaðir gagnvart beinni og óbeinni mismunun á húsnæðismarkaði. Reglulega hefur verið fjallað um slæman aðbúnað og að eftirliti með brunavörnum í íbúðarhúsum sé víða ábótavant, sem og misræmi í skráningu lögheimilis og fjölda fólks sem raunverulega býr í húsnæðinu. Skráningu lögheimilis er verulega ábótavant og dæmi eru um að starfsmannaleigur skrái fleiri tugi starfsmanna á eitt fasteignanúmer en starfsmennirnir séu svo búsettir annars staðar, jafnvel í öðru sveitarfélagi. Rangar skráningar geta valdið miklum vanda eins og t.a.m. við slökkvistörf þegar ekki er vitað um raunverulegan fjölda íbúa í

húsnæði. Röng skráning lögheimilis getur leitt til þess að einstaklingar fari á mis við mikilvæg réttindi og þjónustu og getur einnig orðið til þess að sveitarfélög verði af tekjum.

Ekki eru allir meðvitaðir um rétt sinn til húsnæðisbóta, einkum hvað varðar sérstakar húsnæðisbætur ætlaðar tekjulægri einstaklingum og fjölskyldum. Þá hafa ábendingar komið fram um að sumir þori ekki að nýta þann rétt vegna ótta um að hvers konar stuðningur frá ríki og sveitarfélögum hafi áhrif á endurnýjun dvalarleyfis eða umsókn til ríkisborgararéttis. Skilyrði fyrir sérstökum húsnæðisbótum eru misjöfn milli sveitarfélaga en þær eru veittar á grundvelli laga um félagsþjónustu sveitarfélaga. Erfitt getur reynst að afla sér upplýsinga um sérstakar húsnæðisbætur hjá sveitarfélögum, bæði er varðar skilyrði sem þarf að uppfylla og umsóknarferlið en í flestum tilfellum eru upplýsingar á vefsíðum sveitarfélaga aðeins á íslensku. Hætta er á að hópur fólks sem ekki skilur nægilega vel íslensku, býr við kröpp kjör og á rétt á sérstökum húsnæðisbótum, viti ekki af þeim rétti og verði þar af leiðandi af verulegum fjárhæðum.

Lagt er til að ráðist verði í öflugt kynningarstarf til þess að upplýsa fólk um tilgang lögheimilisskráninga og mikilvægi réttra skráninga á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi til þess að einstaklingar séu meðvitaðir um þau mikilvægu réttindi sem henni fylgja.

Mikilvægt er að unnt sé að greina stöðu innflytjenda með rannsóknum og könnunum sem reglulega eru gerðar á aðstæðum á húsnæðismarkaði. Þær þurfa að taka mið af fleiri bakgrunnsbreytum svo unnt sé að greina betur stöðu innflytjenda á íslenskum húsnæðismarkaði.

B.5. Aldraðir af erlendum uppruna.

Fáar rannsóknir hafa verið gerðar á stöðu eldri borgara af erlendum uppruna hér á landi. Í skýrslu sem unnin var fyrir félagsmálaráðuneytið um konur af erlendum uppruna á Íslandi kemur fram að eldri borgarar af erlendum uppruna – og þá sér í lagi eldri konur af erlendum uppruna – séu „eiginlega ósýnilegar í umræðunni um innflytjendur.“ Þá var bent á að eldri konur af erlendum uppruna væru oft einangraðar og því lítið vitað til dæmis um ofbeldi eða áreitni sem þær gætu hafa orðið fyrir.

Sjaldgæft væri að þær leituðu sér aðstoðar vegna heimilisofbeldis (Unnur Dís Skaptadóttir og Kristín Loftsdóttir, 2019). Aldraðir af erlendum uppruna eru stækkandi hópur og mikilvægt að beina sjónum að honum sérstaklega með aukinni áherslu á fræðslu, félagslegan stuðning og aðgengi að upplýsingum en ekki síður með nánari greiningu á stöðu og líðan þessa hóps í samfélaginu. Lagt er til að framkvæmd verði sérstök rannsókn á högum og líðan eldri borgara af erlendum uppruna og að upplýsingar um réttindi, skyldur og þjónustu við aldraða á Íslandi verði gerðar aðgengilegar á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi.

Mörg sveitarfélög starfrækja félagsmiðstöðvar þar sem fram fer félagsstarf með það að markmiði að fyrirbyggja og draga úr félagslegri einangrun. Þar er meðal annars boðið upp á mat og kaffi, tómstundaiðju og hreyfingu. Í samvinnu við sveitarfélög og félagasamtök þarf að leita leiða til þess að ná til þeirra sem ekki sjá sér fært að taka þátt í félagsstarfi fyrir aldraða vegna m.a. tungumáls, menningar og/eða félagslegrar einangrunar.

B.6. Ofbeldi.

Undanfarin ár hefur víðtæk samvinna átt sér stað milli mennta- og menningarmálaráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis, dómsmálaráðuneytis og félagsmálaráðuneytis um vinnu gegn ofbeldi í íslensku samfélagi og afleiðingum þess. Með þverfaglegu samstarfi hefur markvisst verið unnið að forvörnum, fræðslu, bættum viðbrögðum og málsmeðferð og áhersla verið lögð á valdeflingu í kjölfar ofbeldis. Mikilvægt er að vitundarvakningarátök um ofbeldi og allar aðgerðir gegn ofbeldi og afleiðingum þess nái til allra einstaklinga, óháð samfélagslegri stöðu, tungumálabekkingu og uppruna og tryggja að þau úrræði sem í boði eru taki mið af þörfum innflytjenda sem ekki tala nægilega vel íslensku eða ensku. Þá er ekki síður mikilvægt að styrkja úrræði fyrir gerendur ofbeldis og leggja áherslu á kynningu á þeim.

Stuðla þarf að því að styrkja þolendur ofbeldis af erlendum uppruna sem eru í viðkvæmri stöðu og vinna markvisst gegn ofbeldi í garð þeirra. Huga þarf sérstaklega að samskiptaleiðum við valdeflingu fólks í viðkvæmri stöðu, svo sem aldraðra og þeirra sem hafa ekki aðgang að tölvu eða geta ekki nýtt sér rafrænar þjónustuleiðir sökum skorts á tungumála- og/eða tölvuþekkingu. Auka þarf upplýsingagjöf um þau úrræði, sem eru í boði, til einstaklinga sem eru möguleg fórnarlömb ofbeldis og/eða mansals án þess þó að auka á hættuna sem steðjar að þeim.

Mikilvægt er að fræða fagfólk um flókið eðli og mismunandi birtingarmyndir ofbeldis í fjölmennningarlegu og alþjóðlegu samhengi og búa það verkfærum til þess að skima fyrir og bera kennsl á mismunandi tegundir ofbeldis, þ.m.t. neikvætt félagslegt taumhald og heiðurstengt ofbeldi. Halda þarf áfram þeirri öflugu og markvissu vinnu sem hefur átt sér stað gegn ofbeldi af öllu tagi í íslensku samfélagi og afleiðingum þess.

C. Menntun

C.1. Mat á fyrri þekkingu.

Nemendum af erlendum uppruna hefur fjölgað mjög hér á landi og þörf hefur verið á öflugu stöðumatstæki til að meta stöðu þeirra í námi við komuna til landsins.

Stöðumatið *Kartläggning för nyanlända elever* er matstæki á vegum Skolverket í Svíþjóð og er öllum skólum í Svíþjóð skylt að leggja það fyrir. Sveitarfélögin Árborg, Hafnarfjörður og Reykjanesbær hófu samstarf árið 2016 um að þýða og staðfæra sænska matstækið, enda hefur það nýst vel í Svíþjóð. Stöðumatstækið er þegar komið í notkun hér á landi og er það hýst hjá Menntamálastofnun og er aðgengilegt endurgjaldslaust á íslensku og á um 40 öðrum tungumálum. Stöðumatið felst í að byggja á styrkleikum nemenda og efla námshæfni þeirra og bregðast sem fyrst við námsþörfum með snemmtæku mati og markvissri íhlutun á fyrstu stigum skólagöngunnar. Stöðumatið er einkum sniðið að nemendum á grunnskólastigi en getur einnig nýst á framhaldsskólastigi. Unnið er að því að gera einnig sænskt stöðumatstæki aðgengilegt fyrir leikskóla. Stýrihópur á vegum sveitarfélaga annast innleiðingu stöðumatsins í skólakerfinu og gert er áfram ráð fyrir aðkomu Menntamálastofnunar að verkefninu. Verkefnið hefur fengið styrki úr Sprotasjóði og í kjölfar námskeiða, sem stýrihópurinn hefur staðið fyrir, hefur stöðumatið verið tekið í notkun í mörgum skólum hér á landi, svo sem í Árborg, Hafnarfirði, Reykjanesbæ og Reykjavík. Þá hafa fleiri sveitarfélög fengið námskeið um Stöðumatið og eru að stíga fyrstu skrefin í innleiðingu þess. Sumir framhaldsskólar eru farnir að nýta Stöðumatið en þar eru enn mikil sóknarfæri.

C.2. Mat á menntun.

Innflytjendum þarf að standa til boða mat á fyrri menntun og mat á kunnáttu í íslensku, þar sem tungumálaerfiðleikar geta hamlað því að þeir fái störf eða nýti réttindi sín. Því þarf að huga að stöðumati í íslensku annars vegar og aðgengi að mati á fyrri námi eða hæfni til áframhaldandi verkefna hins vegar. Stöðumat í íslensku tengist hæfnilýsingum þrepa evrópska tungumálarammans og mat á hæfni fyrri náms tengist ENIC/NARIC eða matsþjónustu einstakra skóla/fræðsluaðila. Aðgerð er sett fram í fjármálaáætlun 2021-2025 um „Gagnasöfnun og þróun aðferða raunfærni- og hæfnimats í samstarfi við skóla og fræðsluaðila“ sem einnig þarf að standa fólki af erlendum uppruna til boða. Skoða þarf aðgengi útlendinga að námi, bæði formlegu og óformlegu, og hvaða leiðir eru færar fyrir þá að fá hæfni sína metna.

C.3. Stuðningur við móðurmál og virkt fjöltyngi.

Innflytjendum hefur fjölgað mikið hér á landi undanfarna tvo áratugi. Nú svipar hlutfalli þeirra af heildarmannfjölda til hinna Norðurlandanna. Fjöltyngd börn sem búa á Íslandi eiga það sameiginlegt að alast upp við fleiri en eitt tungumál. Kunnátta í íslensku er forsenda farsællar skólagöngu og þátttöku í íslensku samfélagi og góð kunnátta í eigin móðurmáli styrkir nám í öðrum tungumálum. Einnig er móðurmál fjöltyngdra barna undirstaða tengsla þeirra við fjölskyldu, ættingja og vini á

Íslandi og í öðrum löndum. Yfir 100 tungumál eru um þessar mundir töluð hér á landi. Viðhorf og sýn samfélagsins á fjölbreytt tungumál barna í skóla- og frístundastarfi hafa áhrif á mótun sjálfsmyndar og þá tilfinningu barna að tilheyrja og upplifa eigin tungumálþekkingu sem raunverulega auðlind. Mikilvægt er að allir þeir sem starfa með fjöltyngdum börnum og ungmennum tileinki sér jákvætt viðhorf til fjölbreyttra tungumála.

Mennta- og menningarmálaráðuneytið gaf árið 2020 út *Leiðarvísi um stuðning við virkt fjöltyngi í skóla- og frístundastarfi* sem byggist á lögum, stefnum, rannsóknum og alþjóðlegum viðmiðum, en einnig reynslu og hugmyndum frá fagfólki og af vettvangi. Samtökin Móðurmál sáu um samningu leiðarvísisins. Í honum er fjallað um mikilvægi þess að styðja við virkt fjöltyngi barna og ungmenna í leikskóla, grunnskóla, frístundastarfi og framhaldsskóla, byggja upp samstarf við fjölskyldu og efla samskipti við börn í daglegu starfi.

Mennta- og menningarmálaráðuneytið og félagsmálaráðuneytið hafa styrkt samtökin Móðurmál á tímum heimsfaraldurs Covid-19. Þar hefur einkum verið horft til þess að samtökin bjóði nemendum af erlendum uppruna upp á fjarkennslu í móðurmáli og einstaklingsbundna aðstoð við heimanám meðan takmörkun á skólastarfi er í gildi og eftir þörfum út skólaárið. Ný tækifæri í móðurmálskennslu felast í fjarkennslu og auknum stuðningi aðstandenda. Í framhaldi af þessu tilraunaverkefni verða lagðar línur um frekari stuðning stjórnvalda við móðurmálskennslu barna og ungmenni af erlendum uppruna, m.a. í ljósi reynslunnar af þessu verkefni, nýlegri stefnumótun stjórnvalda á þessu sviði og *Leiðarvísi um stuðning við virkt fjöltyngi í skóla- og frístundastarfi*.

C.4. Íslenskunám fullorðinna innflytjenda.

Samfélagslegt mikilvægi íslenskukennslu fyrir útlendinga er mikið og markmiðið er að veita innflytjendum tækifæri til virkrar þátttöku í samfélaginu með aðgengi að úrvals íslenskunámi sem byggir á skýru kerfi og gæðum. Tryggja þarf að íslenskukennslan taki mið af þrepaskiptum hæfnilyðingum evrópska tungumálarammans til að auka stígandi og samfellu í tungumálanáminu. Lögð er áhersla á verkefnið í stefnum og aðgerðum mennta- og menningarmálaráðuneytisins, s.s. þingsályktunum um íslensku sem opinbert mál og menntastefnu 2020-2030. Í tillögu til þingsályktunar um menntastefnu fyrir árin 2020-2030 er sérstaklega fjallað um fjölbreytt menntasamfélag (A3), læsi og framþróun íslenskunnar og menntun fyrir alla (C8). Verkefnið tengist einnig markmiðum og aðgerðum í fjármálaáætlun 2021-2025, málefnasviði 22.2, um að „efla gæði og framboð íslenskukennslu fyrir fullorðna innflytjendur til að auðvelda þeim virkni í samfélaginu.“ Verkefnið tengist einnig beint aðgerðaáætlun 9.1. í *Áfram íslenska* þar sem setja á hæfniramma um íslenskunám innflytjenda og þróa nám og námsefni á öllum stigum og fyrir ólíka miðla. „Samhliða verði þróað rafrænt stuðningsefni til að efla grunnhæfni í íslensku sem öðru máli, sérstaklega tengt neðri þrepum evrópska tungumálarammans, sem standi öllum til boða á netinu.“

C.5. Fjölgun kennara af erlendum uppruna.

Mikilvægt er að í fjölmennigarlegu samfélagi endurspegli kennarahópurinn þá fjölbreyttu flóru sem samfélagið einkennist af og að nemendur njóti fræðslu fólks með fjölbreytilegan bakgrunn. Enn fremur skiptir máli að nemendur af erlendum uppruna njóti stuðnings til þess að viðhalda kunnáttu í tungu heimalandsins með kennslu á því tungumáli. Loks er það markmið stjórnvalda að þegnar af erlendum uppruna fái notið þeirrar menntunar sem þeir hafa aflað sér og þeim verði gert auðveldara að afla sér viðurkenningar til starfa hér á landi eða fái stuðning til að afla sér undirbúnings og menntunar til þess að takast á hendur kennslustörf í leik-, grunn- og framhaldsskólum. Því er brýnt að gripið verði til aðgerða sem miða að því að auðvelda fólki af erlendum uppruna að öðlast kennsluréttindi hér á landi.

C.6. Raunfærnimat fyrir innflytjendur.

Hagsmunaaðilar hafa lagt áherslu á aðgengi innflytjenda að raunfærnimati, m.a. út frá niðurstöðum evrópsks samstarfsverkefnis sem nefnist *Viska*. Í því verkefni stóð pólskum starfsmönnum í iðngreinum til boða að gangast undir raunfærnimat á eigin tungumáli. Skortur á tungumálakunnáttu er hindrun og kemur í veg fyrir margs konar virkni innflytjenda, auk þess sem erfitt getur verið að ná til erlendra einstaklinga með aðferðum sem alla jafna gagnast íslenskum markhópum. Bent hefur verið á að raunfærnimatið, sem kostað er af Fræðslusjóði, sé ekki sniðið að þörfum útlendinga og ekki skipulagt fyrir aðra en þá sem eru fullfærir í íslensku. Þá er brýnt að skólum sé gert kleift að taka á móti þeim sem gengist hafa undir raunfærnimat og veita þeim fullnægjandi stuðning á eigin tungu. Því þarf að beita öðrum aðferðum til að hvetja til mats, fá hæfni metna og auka fjölbreytileika náms og kennsluáferða.

C.7. Rafrænt hæfnimiðað stöðumat í íslensku og stuðningsefni.

Sjá rökstuðning við lið C.4 að ofan.

D. Vinnumarkaður

D.1. Launajafnrétti á vinnumarkaði.

Í janúar 2019 gaf Hagstofa Íslands út greinargerð með niðurstöðum greiningar á launamun innflytjenda og innlendra sem unnin var í samvinnu við innflytjendaráð. Niðurstöður fyrir tímabilið 2008-2017 sýndu að innflytjendur voru að jafnaði með tæplega 8% lægri laun en innlendir að teknu tilliti til kyns, aldurs, menntunar, fjölskylduhaga, búsetu og ýmissa starfstengdra þátta. Með því að leiðrétta fyrir þessum þáttum fæst skýrari mynd af þeim sértæku áhrifum sem bakgrunnur hefur á laun. Frekari útreikningar Hagstofunnar sýndu hærri laun hjá innlendum en innflytjendum í störfum sem innflytjendur vinna oftast samkvæmt gögnunum. Þannig var skilyrtur launamunur 10% í störfum ræstingafólks og aðstoðarfólks í mótuneytum, 11% í störfum verkafólks við handsamsetningu, og 8% í störfum við barnagæslu. Jafnframt benda útreikningar til þess að innflytjendur beri að jafnaði minna úr býtum fyrir menntun sína en innlendir. Þessar niðurstöður eiga við um bæði grunnmenntaða og háskólamenntaða einstaklinga. Mikilvægt er að hafa kosti og galla rannsóknarinnar í huga þegar niðurstöðurnar eru túlkaðar. Rannsóknin byggir á um 215.000 athugunum á launum eftir bakgrunni yfir tímabilið 2008-2017. Launarrannsóknin náði til flestra atvinnugreina á íslenskum vinnumarkaði, en náði þó ekki fullri þekju í öllum atvinnugreinum, til dæmis rekstri gististaða og veitingareksturs, og dregur það úr alhæfingargildi niðurstaðna. Þar sem tölfræðilegt mat benti til þess að launamunur væri ekki fyllilega skýrður af núverandi líkani er ástæða til að þróa frekari aðferðir, svo sem að bæta við mælingum á tungumálakunnáttu. Lagt er til að áhersla verði lögð á að þróa aðferðir til þess að bæta núverandi líkan og að reglubundnum rannsóknum á launamun eftir bakgrunni verði haldið áfram svo unnt sé að skýra hvað veldur launamun eftir bakgrunni.

D.2. Hlutfall innflytjenda í opinberum störfum og áhrifastöðum.

Til þess að tryggja jöfn tækifæri allra landsmanna, óháð einstaklingsbundnum þáttum og aðstæðum, er mikilvægt að efla fræðslu mannaússtjóra, jafnréttisfulltrúa og annarra sem fara með ráðningarvald fyrir hönd stjórnvalda um fjölmenningarstjórnun, menningarlæsi og -næmi með aukinni áherslu á samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða að leiðarljósi. Þá þarf að endurskoða handbók um ráðningar hjá ríkinu frá árinu 2007 með tilliti til innflytjenda og jafnréttismála í samræmi við lög um jafna stöðu og jafnan rétt kvenna og karla nr. 10/2008 og lög um jafna meðferð á vinnumarkaði óháð kynþætti, þjóðernisuppruna, trú, lífsskoðun, fötlun, skertri starfsgetu, aldri, kynhneigð, kynvitund, kyneinkennum eða kyntjáningu nr. 86/2018.

D.3. Atvinnuleysi meðal innflytjenda.

Innflytjendur hafa verið mjög virkir á íslenskum vinnumarkaði í gegnum árin og hefur atvinnuþátttaka innflytjenda á Íslandi verið sú hæsta meðal OECD ríkja undanfarin ár. Heimsfaraldur kórónuveirunnar hefur komið illa niður á innflytjendum en þeir eru nú rúmlega 40% allra atvinnuleitenda á skrá hjá Vinnumálastofnun og er atvinnuleysi meðal innflytjenda nú um 23,8%. Sérstök alþjóðadeild hefur verið stofnuð hjá Vinnumálastofnun til þess að þjónusta þá innflytjendur sem nú eru án atvinnu og unnið er að endurskoðun á þjónustu við fólk af erlendum uppruna sem þiggur atvinnuleysisbætur. Verkefni alþjóðadeildar Vinnumálastofnunarinnar eru þrjúþætt, þ.e. a) aðstoð við atvinnuleitendur, b) samstarf við atvinnulíf og c) fræðsla til starfsfólks. Fjöldi aðgerða hefur verið settur á laggirnar til þess að koma til móts við þá sem hafa misst atvinnu vegna kórónuveirufaraldursins og huga þarf sérstaklega að því að þær aðgerðir nái einnig til innflytjenda. Með það að markmiði að draga úr langtímaatvinnuleysi meðal innflytjenda verður m.a. fjölgað hvatningar- og virkniúrræðum fyrir fólk af erlendum uppruna og námstækifæri í gegnum *Nám er tækifæri* aukin. Þá verður innflytjendum boðið að sækja íslenskunámskeið og samstarf Vinnumálastofnunar við atvinnurekendur eflt varðandi ráðningarstyrki og almennar ráðningar fólks af erlendum uppruna.

D.4. Vinnuvernd og réttindi á vinnumarkaði.

Mikil og stöðug fjölgun starfa í ferðaþjónustu og mikil aukning í byggingariðnaði einkenndu íslenskan vinnumarkað undanfarin ár. Aukin eftirspurn eftir starfsfólki í þessum atvinnugreinum kallaði á mikla aukningu í aðflutningi erlends starfsfólks hingað til lands. Staðan hefur breyst verulega í kjölfar kórónuveirufaraldursins og áhrifa hans á íslenskan atvinnuvinnnumarkað. Staða erlendra ríkisborgara á vinnumarkaði var orðin viðkvæm fyrir heimsfaraldurinn og voru erlendir ríkisborgarar tæplega 40% þeirra sem voru á atvinnuleysisráði í lok ársins 2019. Í ljósi þeirrar stöðu sem nú er uppi á íslenskum vinnumarkaði er enn mikilvægara að markvisst sé unnið að aukinni upplýsingagjöf til erlendra starfsmanna um réttindi sín og skyldur hér á landi. Aðgerð A.2. *Ráðgjafarstofa fyrir innflytjendur* gegnir þar mikilvægu hlutverki þar sem einstaklingar geta fengið upplýsingar um réttindi sín og leiðbeiningar um þjónustu á einum stað. Jafnframt verði fræðsluefni fyrir vinnuveitendur og starfsfólk um vinnuvernd og réttindi á vinnumarkaði gert betur aðgengilegt á helstu tungumálum innflytjenda á Íslandi og markvisst verði unnið að því að kynna mikilvægi vinnuverndar og helstu áhættuþætti í vinnuumhverfinu sem geta ógnað öryggi starfsfólks og heilsu. Mikilvægt er að innflytjendur þekki hvað einkennir góðan vinnustað þar sem stuðlað er að öryggi, heilsu og vellíðan starfsmanna og hafi jafnframt þekkingu til að bregðast við, ef ekki er hugað nægilega að öryggi og heilsu þeirra og annarra á vinnustað. Kynna þarf sérstaklega hlutverk trúnaðarmanna og styrkja stéttarfélag til þess að laga fræðslu og námsefni að þörfum fjölbreyttari hópa starfsmanna.

E. Flóttafólk

E.1. Samræmd þjónusta við flóttafólk og þá sem hlotið hafa alþjóðlega vernd.

Sífelld fleiri einstaklingar og fjölskyldur neyðast til þess að flýja heimalönd sín vegna ofsókna og stríðsátaka. Samhliða því óska fleiri einstaklingar eftir alþjóðlegri vernd á Íslandi. Þar til fyrir skemmstu kom mikill meirihluti þeirra einstaklinga sem fengu alþjóðlega vernd á Íslandi í gegnum Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna í boði stjórnvalda, svokallað kvótaflóttafólk. Flóttafólk sem kemur á eigin vegum til landsins var áður fámennur hópur en hefur farið ört vaxandi undanfarin fimm ár. 87% þeirra sem fengu vernd á Íslandi árið 2019 voru einstaklingar sem komu á eigin vegum. Nokkur munur hefur verið á þjónustu við þessa tvo hópa en í meginráttum felst sá munur í því að ríkissjóður greiðir starfsmannakostnað sveitarfélaga vegna þjónustu við kvótaflóttafólk á fyrsta árinu en ekki vegna þeirra sem koma á eigin vegum og sveitarfélög útvega leiguhúsnæði þegar um ræðir kvótaflóttafólk en aðrir þurfa að finna sér húsnæði sjálfir. Unnið hefur verið að því að jafna og samræma þjónustuna við allt flóttafólk og er nú verið að hefja innleiðingu á reynsluverkefni til 12 mánaða um samræmda móttöku flóttafólks hjá áhugasömum sveitarfélögum. Framkvæmt verður mat

á verkefninu og þær breytingar innleiddar sem þörf er á. Áhersla verður lögð á gagnaöflun og skráningu gagna til þess að fá skýrari mynd á þjónustubörf með sérstakri áherslu á þjónustu við börn og fólk með fötlun. Sérstakt verkþókhald verður innleitt og samráðshópur skipaður.

E.2 Handbók um móttöku og þjónustu við flóttafólk.

Mikilvægt er að til staðar sé skýrt verklag og gátlistar fyrir sveitarfélög sem taka á móti flóttafólki. Í þjónustu við flóttafólk þarf að huga að fjölda atriða sem ekki þarf að huga að þegar verið er að þjónusta aðra hópa og má þar nefna skráningu einstaklinga í kerfi, kanna stöðu fjölskyldunnar ef hún hefur ekki náð að ferðast saman til Íslands og síðan er algengt að flóttafólk hafi upplifað atburði sem valda áfallastreitu. Reynsla sveitarfélaga og einstakra starfsmanna hjá félagsþjónustunni við móttöku flóttafólks er misjöfn og því mikilvægt að til sé aðgengileg handbók og verklag fyrir starfsfólk. Þá er mikilvægt að flóttafólk sé upplýst um þá þjónustu sem er í boði og því er lagt til að útdráttir úr handbókinni séu þýddir á helstu tungumálin. Lagt er til að Fjölmenningarsetur, í samvinnu við móttökusveitarfélög og Vinnumálastofnun, geri handbók og leiðbeinandi reglur sem eru vegna móttöku og þjónustu við flóttafólk og að samræmt verklag verði innleitt hjá sveitarfélögum til þess að tryggja skilvirkni og jöfnuð í þjónustu við flóttafólk. Útdráttur úr handbókinni verði til á nokkrum tungumálum.

E.3. Líðan og þátttaka flóttafólks.

Árið 2017 var gaf Alþjóðamálastofnun Háskóla Ísland út skýrsluna *Greining á þjónustu við flóttafólk* sem var unnin fyrir innanríkis- og velferðarráðuneyti. Í skýrslunni var fjallað um þjónustu við flóttafólk, viðhorf flóttafólks, samanburð á milli Norðurlandanna og tillögur að úrbótum. Skoðunarkönnun var gerð meðal einstaklinga sem fengu alþjóðlega vernd á Íslandi frá 2004-2015 en um var að ræða 255 einstaklinga, 18 ára og eldri. Þrátt fyrir að um umfangsmikla könnun hafi verið að ræða var erfitt að álykta um stöðu og líðan flóttafólks þar sem svarhlutfallið var einungis 15%. Þrátt fyrir þetta lága svarhlutfall komu fram mikilvægar upplýsingar sem hafa nýst til þess að bæta þjónustu við flóttafólk. Frá því að greiningin var gerð, hefur einstaklingum með alþjóðleg vernd á Íslandi fjölgað mjög auk þess sem íslensk stjórnvöld hafa eflt til muna móttöku flóttafólks í samvinnu við Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna síðan 2015. Í ljósi þeirrar fjölgunar sem orðið hefur á komu flóttafólks til landsins er mikilvægt að fylgjast með stöðu og þróun – og með reglubundnum hætti – högum og líðan flóttafólks. Lagt er til að mælikvarðar verði þróaðir í samvinnu við Hagstofu Íslands og háskólasamfélagið og rannsóknir á stöðu og líðan flóttafólks verði gerðar reglulega.

E.4. Fræðsla fagaðila sem koma að þjónustu við flóttafólk.

Flóttafólki hefur fjölgað mjög á undanförunum árum og málefni flóttafólks snerta öll málefnasvið samfélagsins. Leiða má að því líkur að einstaklingur sem hefur þörf fyrir alþjóðlega vernd hafi gengið í gegnum lífsreynslu og áföll sem kunna að hafa langvarandi afleiðingar og áhrif á líðan hans og getu til þess að laga sig að nýjum aðstæðum. Áhrif langvarandi streitu og afleiðingar áfalla geta verið margvíslegar og birst á ólíkan hátt hjá fólki. Mikilvægt er að fagaðilar sem vinna með flóttafólki, bæði innan velferðarkerfisins sem og menntakerfisins, búi yfir þekkingu á aðstæðum flóttafólks og eigi þess kost að nálgast fræðslu um hvernig má bera kennsl á einkenni áfallastreitu og hvernig hægt er að aðstoða fólk sem glímir við afleiðingar áfalla og langvarandi streitu. Lagt er til að fræðsluefni og „verkfærakista“ verði þróuð fyrir fagaðila með það markmiðið að auka þekkingu fagfólks og aðgengi þess að fræðsluefni er varðar sérstöðu flóttafólks og leiðir til þess að vinna með því. Þá er ekki síður mikilvægt að auka aðgengi að hagnýtu fræðsluefni fyrir flóttafólk um orsakir og afleiðingar áfalla, áfallastreituröskun og leiðir til sjálfsstyrkingar og endurhæfingar.

E.5 Fylgdarlaus börn sem sækja um alþjóðlega vernd.

Fylgdarlausum börnum og ungmennum sem sækja um vernd hér á landi hefur fjölgað á síðustu árum en árlega sækja á annan tug fylgdarlausra barna um vernd hérlendis. UNICEF á Íslandi hefur unnið

umfangsmikla greiningu á stöðu barna sem sækja um alþjóðlega vernd hér á landi og dómsmálaráðuneytið hefur gefið út skýrslu með samantekt um stöðu barna í leit að alþjóðlegri vernd á Íslandi. Í skýrslunum eru settar fram tillögur til úrbóta og endurskoðunar verklags vegna meðal annars móttöku fylgdarlausra barna. Endurskoða þarf núverandi fyrirkomulag um móttöku og þjónustu við fylgdarlaus börn og ungmenni sem sækja um vernd hér á landi í ljósi þeirra fjölgunar sem hefur orðið hér á landi undanfarin ár. Í aðgerðinni er lagt til að þær tillögur sem settar voru fram í greiningu UNICEF á Íslandi og skýrslu dómsmálaráðuneytisins verði nýttar til þess að endurskoða verklag í samstarfi við dómsmálaráðuneytið og aðra hagsmunaaðila.

E.6. Stuðningur við fylgdarlaus börn og ungmenni sem hafa fengið vernd.

Undanfarin ár hefur fylgdarlausum ungmönnum sem fá vernd hér á landi farið fjölgandi en þar til fyrir skemmstu komu mjög fá fylgdarlaus börn hingað til lands í leit að alþjóðlegri vernd. Staða barna og ungmenna sem koma hingað án fylgdar er mismunandi, sum eiga fjölskyldu sem þau sameinast síðar meir hér á landi en önnur eiga ekki eftirlifandi foreldra eða fjölskyldu eða hafa misst öll tengsl við ástvini. Mikilvægt er að þeim standi til boða nauðsynlegur stuðningur og úrræði til þess að styðja þau við að taka sín fyrstu skref í íslensku samfélagi. Með þessari aðgerð er áhersla lögð á stuðning við þau börn og ungmenni sem hafa fengið alþjóðlega vernd hér á landi. Greina þarf verkefni sem hafa reynst vel erlendis og innleiða slík stuðningsverkefni hér á landi.

E.7. Flóttafólk á vinnumarkaði.

Taka þarf tillit til sérstöðu flóttafólks og aðstæðna þess í þjónustu og aðstoð við atvinnuleit. Flóttafólk á það sammerkt að búa yfir erfiðri lífsreynslu sem getur tekið langan tíma að vinna úr og er það ferli mjög einstaklingsbundið. Staða einstaklinga til þess að hefja þátttöku á vinnumarkaði getur því verið misjöfn og spila þar inn margvíslegir þættir, s.s. tungumálakunnátta og/eða afleiðingar áfalla og langvarandi streitu og fyrrum reynsla af vinnumarkaði. Í fyrrnefndri greiningu, sem Alþjóðmálastofnun Háskóla Íslands gerði árið 2017 á þjónustu við flóttafólk, kom fram að þeir þátttakendur sem voru hvorki í vinnu né námi, lýstu miklum vilja til þess að hefja atvinnuþátttöku en að það geti reynst þeim erfitt, bæði vegna skorts á íslenskukunnáttu og takmarkaðri þekkingu á íslenskum vinnumarkaði. Fram kom að þörf væri á aukinni ráðgjöf og stuðningi við flóttafólk í atvinnuleit og var brugðist við því með því að setja saman hjá Vinnumálastofnun sérstakt ráðgjafarteymi, sem sérhæfir sig í aðstoð við flóttafólk í atvinnuleit. Þá hefur reynslan leitt í ljós að enn er þörf fyrir að þróa leiðir sem styðja betur við og auðvelda flóttafólki að taka sín fyrstu skref á íslenskum vinnumarkaði. Til þess að unnt sé að bregðast við því er lagt til að með aðgerðinni verði annars vegar horft til þess að styðja atvinnurekendur sem vilja ráða flóttafólk til vinnu og hins vegar að auka stuðning á vinnustöðum þar sem flóttafólk hefur verið ráðið til vinnu.